

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

[Ἡ Διεύθυνσις τοῦ «Ἐθνικοῦ Ἡμερολογίου» κατέχεται ἐξ αἰσθήματος εὐλόγου ὑπερηφανείας καὶ ἀγαλλιᾶσεως περικοσμοῦσα καὶ τὸν ἐφετερινὸν αὐτοῦ τόμον δι' ἐνὸς τῶν ὠραιότερων καλλιτεχνημάτων, ἐξ ὧν ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ Νεοελληνικὴ Διηγηματογραφία, καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεπόνθησεν ἐπιτήδεις ὁ μοναδικὸς μας ἀριστοτέχνης καὶ εἰσηγητὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ Διηγήματος κ. Κ. Ν. Ράδος, ἀποτίων οἰνοεὶ τὴν ἐτησίαν πνευματικὴν του ὀφειλὴν εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον, ὅπερ ἀνεῦρε καὶ ἐξέθρεψε καὶ ὑπεξέκαυσεν εἰς δημιουργίαν τὸ ὑπέροχον διηγηματικὸν του τάλαντον. Διότι εἶνε ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ «Ναῦς τοῦ Φαῦλου» καὶ «Ἡ Κόρη τοῦ Πρωτοκάραβου» καὶ «Ὁ πιλότος τοῦ Δαρ-Μπογᾶς» καὶ «Ὁ πειρατὴς τῆς Γραμβούσης» καὶ «Τὰ Κακαβούλια» καὶ τὰ ἄλλα ἀριστοτεχνήματα, τὰ ὁποῖα κατέχουν ἐξαιρετικὴν θέσιν οὐ μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν Παγκόσμιον Διηγηματογραφίαν, δὲν θὰ προήρχοντο εἰς φῶς ἀνευ τῆς πειστικῆς ἡμῶν ἐπιμονῆς. Ὁ Ράδος θὰ ἔμενε πάντοτε ὁ ἡδύς καὶ ἀκριβολόγος ἱστορικός. Ἄλλ' ἡ Φιλολογία θὰ τὸν ἠγνῶει. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ Ράδος ἀνταπέδωκεν ἡμῖν πολλαπλάσια τὰ τροφεῖα. Τὸ ἐφετερινόν του μάλιστα ἀριστούργημα, ἀναφερόμενον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς καλλιτέρας σελίδας τῆς Ἱστορίας τῆς Κύπρου, προσθέτει ἕνα ἀκόμα ἀδάμαντα ἐπίζηλον εἰς τὴν σειρὰν τῶν Διηγημάτων του. Ὑπὸ τὴν μάγον καὶ δημιουργικὴν του γραφίδα ὅλα πάλλου, κινοῦνται, προσκίτωνται κάλλος καὶ ζοὴν: πρόσωπα, πράγματα, ἡθῆ, ἔθιμα, σκηναί, χαρακτῆρες, ψυχολογία, πάθη, γλῶσσα, διανοητικότης, πᾶν ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν περιόδον ἐκείνην τῆς κυπριακῆς τραγωδίας, ἢν παραδίδομεν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου. Δέον δὲ νὰ ἐκφράσωμεν δημοσίᾳ τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν καὶ πρὸς τὸν ἀγαπητόν μας συνεργάτην κ. Γ. Ἀγ. Κωνσταντινίδην, τὸν ἀριστοτεχνήσαντα τὰ ἐν τῷ κειμένῳ σίτσα, τὰ ὁποῖα ζωντανεύουν ἐτι μᾶλλον τὰς δραματικὰς ἐκείνας σελίδας τῆς Κύπρου] Κ. Φ. Σκ.

ΚΑΤΩ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, ΣΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ!

(ἀκουστὰ ἀπὸ παλιὸ κομποιέρο)¹

ΣΤΑ χίλια πεντακόσια ἑβδομήντα καὶ τοῦ Ρηγανᾶ, μιὰ νύχτα μὲ τ' ἀσημένιο τὸ φεγγάρι σὲ βελουδένιο οὐρανό, νύχτα ποῦ μονάχα στῆς θάλασσაίς μας θὲ νὰ δῆς, καὶ στὰ νησιά μας τὰ περῆφανα, ποῦ χιλιάδες τὸρα χρόνια ἀθάνατο τὸ Γένος ζῆ, δυὸ παλληκάρια τῆς Φαμαγούστας, ὁ Κωστῆς τοῦ Μαρτίχα κι' ὁ Ἀνδρέας Γιομενάς, πῆραν τὰ λαοῦτα νὰ πᾶν νὰ βγάλουν στὸ δῶμα τὴν

1) Ἐξήγησις ξενικῶν καὶ λησμονημένων λέξεων εἰς τὸ τέλος.

Βενετσάνα με τὰ χρυσᾶ μαλλιά, τὴν κόρη τοῦ καπετάνιου τῶν ἀρκεμπουζιέρων, ποῦ τὴν ἀγάπαγε ὁ Ἀνδρέας καὶ τὸν ἀγάπαγε.

Ἡ Φαμαγούστα τότε κι' ὅλο τὸ νησί, τὸ Ρέινο ντὶ Τσίπρο, ὅπως ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς πεντάμορφης βασίλισσας, Κατερίνας Κορνάρο, τὸ λέγανε. ἦταν ἀκόμη στὰ χέρια τῶν Βενετσάνων. Ἀπὸ τῆ μαύρη μέρα, ποῦ οἱ σκυλόφραγχοι πῆραν τὴν Πόλι καὶ μοιράσανε τοὺς τόπους μας σὰ νᾶτανε βιὸ τῶν γονέων τους, μόνο οἱ Βενετσάνοι προκόψανε στὸ μερτικό τους· τὸ μεγαλῶσαν καὶ τὸ φυλάγαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποῦχαν περάσει τὰ Μπουγάζια καὶ ξεχυθῆ ἀθάσταχοι ὡς τῆ Μπόσσα καὶ πέρα στοὺς Νέμτσους. Ξέρανε οἱ Βενετσάνοι τί ἀξίζαμε. Βάλαν στὰ κατεργὰ τους τοὺς γεμιτζῆδες μας, στὸ στρατὸ τοὺς Χειμαργιῶταις καὶ τοὺς Μωραῖταις, καὶ παίρναν κοντοτιέρους τοὺς ἀρματωλοὺς μας. Ἡ Σινιορία ἔχτιζε παλάτια καὶ κάστρα νὰ δίνῃ μεροκάματα στὴ φτώχεια· τοὺς πλοῦσιους τοὺς τραβοῦσε μὲ τὰ ὀφίτσια καὶ τὸ λίμπρο ντ' ὄρο. Καὶ στὸ θρησκευτικὸ κρατοῦσε τὸ χέρι τῶν φλάρων καὶ τοῦ Βατικάνου. Ἄ!, «*Πόιμο Βενετσιάνοι ε ποί Κριστιάνοι!*» Καὶ ἀλήθεια· τὸ χατῆρι τῶν φλάρων δὲν ἦταν γιὰ νὰ γίνῃ. Τᾶχαμε χάσει ὅλα· μὰ ἴσα μ' ἐκεῖ! Νὰ βγάλωμε τὸ τέμπλο, νὰ λειτουργήσῃ στὴ μητρόπολι κόκκινος καρδινάλης καθὼς τῆ τελευταία ὥρα στὴν Ἁγιά-Σοφιά, ἀνατριχίλα μου! Καλλιτέρα ὁ θάνατος, καλλιτέρα ὁ Τούρκος! Μὰ δόξα τῷ Ἁγίῳ Θεῷ ἢ Ρεπούμπλικα τὰ βόλεθε, ἴσα καὶ μὲ τὸ καλαντάρι μας. Μ' ὅλα ταῦτα ἢ γκρίνιες δὲ λείπανε ἀπ' τὴν Ἀμμόχωστο, ὅπως δὲ λείπανε ἀπὸ τὸν Χάνδακα, τὸ Τζάντε καὶ τοὺς Κορφοῦς. Ὅταν ὁ καπετάνιος τῶν ἀρκεμπουζιέρων ἔμαθε πῶς ἢ κόρη τοῦ ἀγάπαγε σχισματικὸ, γίνηκε σὰν τὸ ρόδι, καὶ πῆρε τὸ βούρδουλα.

— Φίλια ντὶ πούτα! τῆς λέει μπροστὰ στὴ μάννα της καὶ τῆς συγυρίζει καὶ τῆς δυό, ποῦ ἢ φωναῖς τους ἀκούστηκαν στὸ παλάτι κι' ὁ προβεδιτόρος ἔστειλε τὸν γκόνφαλονιέρο καὶ τὸν φώναξε: «*Μὰ κόζα τσέ, κάρο μίο; Ντραπήτε καὶ λίγο, δὲν εἴσαστε στὸ Μπεργκαμάσκο!*»

Προβεδιτόρος ἦτανε ὁ Μπραγαδῖνος, θεὸς σχωρέσ' τον. Ὅσο γὰρ-δαρος ἦτανε ὁ γκοβερνατόρος στὴ Λευκωσία, — ἀπ' αὐτὸν μᾶς σκλάβωσε ὁ Λαλᾶ-Μουσταφᾶς, — τόσο χρυσὸς καὶ λαμπρὸς ὁ Μπραγαδῖνος, πάντα μὲ τὸν καλὸ τὸ λόγο, μὲ τὸ χαμόγελο, μὰ καὶ μ' ἓνα μάτι ποῦ πήγαινε στὰ φυλλοκάρδια σου. Ἄκουγε προσεχτικὰ τὸν πόνο σου· ξεχώριζε τοὺς ἀληθινοὺς ἀπὸ τοὺς ψεύτικους. Εἶχε βρῆ τὰ κάστρα σωροβαλιασμένα, ἑκατὸν πενήντα μονάχα φάντηδες, τὴν κλεψιά νὰ βασιλεῦῃ στὴ ντογᾶνα, στὸ μουνιτσιπίο· τοὺς σμπίρους νὰ δέρνουν καὶ νὰ γδύνουν τὸν κόσμο, τοὺς φραγκοπαπάδες νὰ θέλουν νὰ μᾶς πάρουν μὲ τὸν Πάπα, τὸ λαὸ ψυχραμένο, σηκωμένο σ' ἓνα ποδᾶρι. Μπαρκάρισε τοὺς φλάρους, φώναξε πίσω τὸν δεσπότη μας στὴ Φαμαγούστα, ἔβαλε στὸν φάλαγγα τὸν τελώνη, τέλος πάντων ἔβαλε τάξι. Μάζεψε στὸ τέλος δικούς καὶ ντόπιους καὶ τοὺς εἶπε;

— Ὅμόνοια, ἀδερφωσύνη, παιδιὰ· ὁ Τούρκος εἶναι κοντά. Τὸν

ξέρετε καλά τὸν Τοῦρκο; Κεφάλι δὲ θ' ἀφήσῃ ἀπάνω στῆς πλάταις σας, κι' ἄλλα χειρότερα. Κ' εἶναι κοντά. Ἡ Λατάκια εἶναι σ' ἐδδομῆντα μίλια καὶ σὲ σαράντα ὁ κάθος Ἀνεμούρ.

Πῆρε μονάχος ἓνα καλῶς χῶμα στὸν ὦμο, μὲ τὴ μεγάλη στολή, μὲ τὴ χρυσὴ καθένα στὸ λαιμὸ καὶ μὲ τὸ κόκκινο μαντέλο. Αὐτὸς μπροστά, ἢ πρεβεδούραινα, οἱ δυὸ δεσποτάδες, ὁ δικὸς μας καὶ ὁ ἄλλος, ὅλος ὁ κόσμος ἀπὸ κοντά, ἀνεβῆκαν στὰ κάστρα, σηκῶσαν τὰ χαλάσματα, φιάξαν τὰ μπεντένια· τὰ κανόνια παστρεφτήκαν καὶ μπήκαν στὴ θέσι τους, κι' ὁ Μπραγαδίνος ἔφερε καὶ ἄλλα καινούρια ἀπ' τὴ Βενετιά. Ἐγραψε, ξανάγραψε, τοῦστειλαν ὀφικιάλους· ἄνοιξε τὸ στρατὸ στοὺς Ρωμηοὺς καὶ μπαίνουν φάντηδες καὶ καθαλλαραῖοι.

Αὐτὸς ἦταν ὁ Μπραγαδίνος. Ταπεινὰ στάθηκε μπροστά του ὁ καπετάνιος τῶν ἀρχεμπουζιέρων Πέπε Ματέο. Βαστοῦσε ἀκόμα τὸν βούρδουλα ποῦ εἶχε ξεσκονίσει τῆς πλάταις τῆς σινιόρας Τζινέβρας καὶ τῆς σινιορίνας Λόλας, κ' ἔλεγε, κ' ἔλεγε.

— Μὰ, σινιὸρ μίο, τοῦ λέει κ' ὁ Προβεδιτόρος, δὲ βλέπω τὸ λόγο νὰ χολοσκᾶς ἐπειδὴ ἡ σινιορίνα Ματέο ἀγαπάει ἓνα τζοβινότο τῆς Φαμαγούστας. Περ μπάκο! Βλέπω πὼς ἡ κόρη καταλαβαίνει καλλίτερα ἀπὸ τὸν πατέρα τὴν πολιτικὴ τῆς Σερενίσιας!

Ὁ Ματέο σκανταλίστηκε. Ὁ Μπραγαδίνος τοῦρριξε μιὰ ματιά. Ὁ Πέπε μαζεύτηκε, ἔσκυψε τὸ κεφάλι, μὰ στὸ τέλος κάτι ἤρε νὰ πῇ:

— Ἐτσελέντσα, εἶναι σωστὸ νᾶρχωνται οἱ κανταδόροι ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι μου, νὰ ντροπιάζουν τὸ σπίτι μου, νὰ γίνωμαι τὸ παραμῦθι τῆς γειτονιάς;

— Σ' αὐτὸ ἔχεις δίκαιο, καπιτάνο, χαμογέλασε ὁ προβεδιτόρος· καὶ ᾤφναξε τὸν ἀρχηγὸ τῶν σμπίρων καὶ τῆς τρούπα-τζιβικας.

— Μὰ κόζα φά, τενέντε! Ὁ δρόμος βοῦζει κάθε βράδυ ἀπὸ τῆς καντάδαις στὸ Σάν-Νικολό. Κόζα φά, κόζα φά! Νὰ τοὺς πιάσης καὶ νὰ μοῦ τοὺς φέρῃς ἐδῶ.

Σὰν νᾶχε ἐπιθυμία ὁ Μπραγαδίνος νὰ ἰδῇ τοὺς τζοβινότους, ποῦ κἀναν τόσο καλὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ Ἄϊ-Μάρκου.

— Ἐτσελέντσα, λέει ὁ ἀστυνόμος, εἶπα πολλαῖς φοραῖς νὰ τοὺς πιάσω· μὰ ξέρω κ' ἐγώ, εἶναι παιδιὰ συγκλητικῶν καὶ λίμπρο ντ' ὄρο.

— Τάντο μέλιο! Νὰ μοῦ τοὺς φέρῃς ἐδῶ.

Ἐτσι λοιπὸν τὸ βράδυ, ὅταν πρῶτος ὁ Κωστῆς τοῦ Μαρτίχα ἔκανε νὰ βγῇ μὲ τὸ λαοῦτο, εἶδε στὸ τερσέκι τέσσερις σμπίρους

Ἄνδρας Γκομενάς καὶ Κωστῆς τοῦ Μαρτίχα

καρτέρι. Τραβήχτηκε στὸν ἴσχιον κ' ἔβλεπε ἀνάμεσα ἀπ' τὴν κολόνα καὶ τὸ κασόνι τῆς πόρτας. Μὰ ὁ Ἀνδρέας ἐρχότανε τὸν κατήφορον, κ' ὄλος ὁ νοῦς του στὴ Δόλα, δὲν τοὺς στοχάστηκε. Φράπ! τὸν γράπωσαν.

— Ντόθε βά, τζοβινότο!

Ἐκεῖ ὁ Ἀνδρέας τᾶχασε. Σήκωσαν τὸ μαντέλο του κ' ἤϊραν τὸ λαοῦτο. Νά, εἶπαν, ὁ φίλος!

— Ἀρέστο, κανάγια!

Ἐκεῖ ὁ Κωστής ἄφησε πίσω ἀπ' τὴν πόρτα τὸ λαοῦτο του καὶ βγήκε, μὰ πῶς νὰ βοηθήσῃ τὸ φίλο του ποῦ τραβοῦσαν οἱ σμπίροι.

— Βιένι κοά, τσιταδίνο, τοῦ φώναξαν, ξέρεις τὸ νόμο; Θὰ συντροφέψῃς μὲ τὸν καποράλο αὐτὸν τὸν μαλσκαλτσόνε στὸ φρέσκο. Οἱ ἄλλοι τρεῖς θὰ περιμένωμε νὰ πιάσωμε καὶ τὸν ἄλλο κανταδόρο.

Καὶ ποῦ νὰ ξέρανε! Ἐκίνησαν λοιπὸν δεξιὰ ὁ σμπίρος, ἀριστερὰ ὁ Κωστής, στὴ μέση ὁ Ἀνδρέας. Στὴ πρωτοφυλακὴ ἤϊραν μονάχα τ' ἄλογα τῶν σμπίρων σελωμένα στὴν αὐλὴ. Ἐκεῖ ὁ σμπίρος πῆρε μιὰ βελέντζα καὶ τὴν ἔδωσε τοῦ Κωστή νὰ πᾶν νὰ βάλουν τὸν Ἀνδρέα στὸ φρέσκο. Στὸ γύρο τῆς μάνδρας, ποῦ πηγαῖναν στὴ φυλακὴ, ὁ δρόμος ἐρήμος, κοντοστάθη ὁ Κωστής· δίνει μιὰ μὲ τὴ βελέντζα, κουκουλώνει τὸν σμπίρο, τὸν ρίχνει κάτω καὶ τὸ βάζουν στὰ πόδια. Πήδησαν τὴ μάνδρα, κρύφτηκαν στῆς θειᾶς τοῦ Ἀνδρέα. Ἀπ' τὴ σοφίτα εἶδαν τὸν σμπίρο νὰ τρέχῃ γιὰ νὰ φωνάξῃ τοὺς ἄλλους.

— Τοὺς φιάνωμε μιὰ δουλειά, λέει ὁ Κωστής, τοὺς παίρνωμε τ' ἄλογα;

Πᾶνε στὸ κόρπο ντὶ γκουάρδια, παίρνουν σπαθιά, μουσκέτα, βάζουν τὰ μοριόνια στὸ κεφάλι, καθαλλικεύουν καὶ τρέχουν στὰ τέσσερα στὴ μπαριέρα. Φωνάζουν «ὄρδινο σουπεριόρε!» Οἱ φάντηδες — τὰ κουφά — κατεβάζουν τὴ γέφυρα κ' ἐδῶ πᾶν οἱ ἄλλοι.

Γύριζαν ὄλη τὴ νύχτα στὸ λόγγο χωρὶς σχέδιο, καὶ σιγὰ σιγὰ ξεχάσανε καὶ τὸ τί κάνανε καὶ τὸ τί τοὺς περίμενε. Ἀφῆκαν τὰ γκέμια στῆς χαῖτες τῶν ἀλόγων καὶ τοὺς πῆγαιναν ὅπου ᾔθελαν. Τὸ φεγγάρι ὄλο ψήλωνε· τὸ νερό, γαῖτάνι ἀσημένιο στὴ ρεμματιά, μουρμούριζε γλυκά, γλυκά· ἀνάμεσα στῆς ροδοδάφναις, τ' ἀηδόνια τὸ λέγανε ἀπὸ πάνω μὲς· στὰ δένδρα, στὰ πόδια τοῦ Τροῦλου. Μαγιικιά βραδυά. Ἀχ, νὰ μὴν ἔχουν τὰ λαοῦτα! Μὰ ἔχουν πάντα φωνὴ καὶ νειᾶτα! Πρῶτος τὸ λέει ὁ Ἀνδρέας:

Ὅλοι ἀγαπᾶνε τῆς Ρωμῆαις κ' ἐγὼ μιὰ Βενετσιάνα! ...

Ἐπειτα ὁ Κωστής γιὰ νὰ καλοκαρδίσῃ τὸ φίλο του:

*Τὰ φρούδια σου, τὰ μάτια σου, ἡ κόξα τζ' ὁ λαίμος σου,
Αὐτὰ ναι ποῦ μὲ κάμασι οκλάβο τζαὶ μιστωρόν σου.*

Ἄνοιξε τῆς ἀγκάλαις σου, τζ' αἰ σφιξαγκαλιασέ με,

Μὲ τὸ δαχτυλιδένο σου στόμα τζ' αἰ φιλησέ με.

Βασιλιζιᾶν τζ' αἰ λασμαριν τζ' ἄθθὸν τοῦ γλυκανίσου

Ὁ ἔρωτας τὰ μάζεψε τζ' ἔκαμε τὸ κορμί σου.

.....

Τοὺς πῆρε τὸ ξημέρωμα· τραγουδοῦσαν ἀκόμα. Βαρέσαν τ' ἄλογα κατὰ τὸ βουνό, νὰ πᾶν — τοὺς ἦρθ' ἡ ἰδέα — στοῦ πάτερ Ἀκύλα. Ζοῦσε μόνος κεῖ πάνω στὰ βράχια τῆς Βίγλας, σὲ μιὰ κατασφαγή ποῦταν τρομάρα νὰν τὴ βλέπη. Ψηλά σὰν τὸν ἀητὸ εἶχε φιάξη τὴ φωνηλά του. Κάτω στὴ χούνη σταλάζαν τὰ νερὰ κι' ἔτρεχαν ἀνάμεσα σὲ δυὸ σειραῖς πλατάνια· ἀπὸ τ' ἀνοιγμα τῆς κλεισοῦρας φαίνονταν πέρα ἡ μεγάλη θάλασσα. Κάθε πρωτὸ ὁ καλόγερος κατέβαινε νὰ πιῇ νερὸ στὴ χούφτα του καὶ νὰ μαζέψῃ χορτάρια.

— Καλῶς τὰ παιδιὰ, τοὺς εἶπε μὲ βαρῦ.

— Σοῦ φιλοῦμε τὸ χέρι.

Τοὺς κύτταξε καλά.

— Σμπίροι γενήκατε;

— Ὅχι, μὰ ἔτσι κ' ἔτσι.

— Βρὲ θεοσκοτωμένοι! πῶς θὰν τὴ φιάξωμε αὐτὴ τὴ δουλειά!

Τὸ λιγώτερο, νὰ σᾶς κρεμάσῃ ὁ Μπραγαδίνος.

Μὰ τὰ παιδιὰ ἦτανε τυχερά. Ὁ πάτερ Ἀκύλας, παλαιὸς πολεμιστής, κονδοτιέρος στὸν Πονέντε μὲ τὸν Κολέονε, ἀσκήτευε τὸρα γιὰ τῆς ἀμαρτίας του. Οἱ χωριάταις τὸν εἶχαν ἅγιο· ὁ λόγος τοῦ ἦταν ἀστροπελέκι. Μποροῦσε νὰ σηκώσῃ ὅλη τὴ Μεσαρὰ στὸ ποδάρι. Διγάνι ψυχραμένος μὲ τοὺς Βενετσάνους ἀπ' τὸν καιρὸ τ' ἀλλουνοῦ προβεδιτόρου δὲν κατέβαινε πιά στὴν Ἀμμόχωστο. Ὁ Μπραγαδίνος εἶχε μάθει τί ἄξιζε, κ' εἶχε τρεῖς φοραῖς ξαποστείλῃ τὸν γκονφαλονιέρο νὰ τοῦ φωνάξῃ. Δὲν πῆγε. Τὸρα ὁμως τ' ἀποφάσισε γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ Μαρτίχα καὶ τοῦ Γκομενᾶ. Δὲ θέλω, εἶπε μέσα του, νὰ γίνῃ καμμιά ντροπὴ στὰ δυὸ τὰ καλλίτερα τὰ σπιτία μας.

— Βρὲ παληόπαιδα, τοὺς λέει, ἐλάτε κοντά· ὅτι σᾶς λέω θὰ κάνετε. Θὰ μῶ μονάχος στὰ κάστρα· θὰ κρυφθῆτε στὸ λόγγο ὧς που νᾶρθω νὰ σᾶς πάρω.

Πέσανε ξεροὶ στὸν ὕπνο· τὴν ἄλλη μέρα ξεκινήσανε ὅλοι μαζὶ γιὰ τὴ Φαμαγούστα.

Σεκλεισμένος ἦτανε κείνη τὴν ἡμέρα ὁ Μπραγαδίνος. Ἦταν κακὰ μαντάτα. Ὁ Πιαλῆ-πασᾶς μ' ὀγκόντα κάτεργα γύριζε στὸ πέλαγο· μιὰ κρητικιά γαλέρα μόλις τοῦ ξέφυγε κ' ἦρθε μὲ σπασμένη τὴν ἀντένα στὸ πόρτο. Βέρτζιζε Σαντίσιμα! Τί ἔχομε νὰ γινοῦμε!

Ὅταν ὁ Ἀκύλας ἔφτασε στὸ παλάτι, ὁ προβεδιτόρος εἶχε μαζέψῃ στὴν κονσουῦλα τὸν στρατηγὸ, τὸν μηχανικό, τὸν φραγκοδεσπότη καὶ τὸ δικό μας τὸν σεβάσμιώτατο.

— Δὲν ἔχω οὔτε δυὸ χιλιάδες Ἴταλοὺς· πῶς νὰ κρατήσω τὰ κάστρα; ἔλεγε ὁ στρατηγός· δόστε μου τοῦλάχιστον τέσσερες χιλιάδες ντόπιους καὶ τὸ διαφεντεύω.

Στρατηγός ἦτανε ὁ Ἀστὸρε Μπαλιόνε, λεοντάρι μονάχο.

Τὸν κύτταξε ὁ προβεδιτόρος κι' ἀναστέναξε:

— Ποῦ νὰν τοὺς βρῶ, τζενεράλε, τοῦ εἶπε· τὸ ξέρεις πῶς ἡ ἔσπε-λέντσα, ὁ γκοβερνατόρος, ἔκανε ὅτι χρειάζότανε γιὰ νὰ μᾶς φύγουν ὅλοι οἱ Ρωμηοὶ.

— Ένας άνθρωπος μονάχα μπορεί νά μᾶς τοὺς ξαναφέρει, εἰπ' ὁ φραγκοδεσπότης. Ὁ πάτερ Ἀκύλας τῆς Βίγλας!

Ὁ προβεδιτόρος ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ φώναξε στὴν ἀντικάμερα:

— Ὁ καπετὰν Σηλιώτης νὰ στείλῃ καθάλλαρους νὰ μοῦ φέρουν τὸν πάτερ Ἀκύλα τῆς Βίγλας.

— Σοῦμπιτο! ἀποκρίθηκε ὁ γκονφαλονιέρος.

Ὁ καπετὰν Μανώλης Σηλιώτης εἶχε ἑκατὸ Χειμαργιώταις, καθάλλα, στὴ δουλεψι τῆς Σινιορίας. Διάλεξε τρεῖς, μὰ δὲν εἶχαν

ἀκόμα σελώσει κι' ὁ πάτερ Ἀκύλας ἔμπαινε στὸ παλάτι. Τρεῖς, τρεῖς, ἀνέβηκε τῆς σκάλας ὁ γκονφαλονιέρος νὰν τὸ πῆ στὴ κονσόλτα. Ὅλοι τὸ πῆραν γιὰ καλὸ σημάδι κι' ὁ προβεδιτόρος πέρασε στὸ γραφεῖο του.

Ὁ καλόγερος περήφανος στὴ λεβέντικη κορμοστασιά του, ἴσα μὲ κεῖ πάνω, περιμενε ἀκίνητος. Ὁ Μπραγαδίνος, χωρὶς νὰ τὸν ρωτήσῃ τί θέλει, τοῦ εἶπε πῶς οἱ Τοῦρκοι εἶναι κοντά. Ὁ καλόγερος ἄνοιξε μὲ τὰ δύο χέρια του τὸ ράσο του καὶ φάνηκε ὁ παληός του σκουριασμένος θώρακας καὶ τὸ βαρὺ σπαθὶ τοῦ κονδοτιέρου. (Ὁ Ἀκύλας τῶξερε πιὸ μπροστὰ ἀπ' ὄλους, πῶς ἔρχεται ὁ Τοῦρκος). Ὁ προβεδιτόρος τὸν ἀγκάλιασε —

Πάδρε, τοῦ εἶπε, σὰς φταί-

ξαμε καὶ μᾶς φταίξατε. Νὰ τὰ ξεχάσωμε τώρα ὄλα γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Νᾶδῃς ὄξω, νὰ μιλήσῃς στὸν κόσμο, νὰ μαζέψῃς τὰ παλληκάρια. Ἐξὴ χιλιάδες φανταρία βαστάει δὲ βαστάει τὰ καστέλλια, ὡς που νὰ μᾶς στείλῃ βοήθεια ἢ Σινιορία. Ἀθάντι, Ἀκύλα, πὲρ λά κρότσε!

Ὁ καλόγερος ἔβαλε τὸ χέρι στὴν καρδιά.

— Θὰ κάνω ὅ,τι μπορέσω. Ὁ γκοβερνατόρος στὴ Λευκωσία καὶ ὁ δικός μας κόντε Ρόκας ὁ Ποδοκάτερος ἔκαναν τρόπο νὰ ψυχράνουν ὄλο τὸν κόσμο, κ' εἶναι χωριά σὰν τὸ Λεφτάρι, ποῦ δέχτηκαν τὸν τσαούση τοῦ Πιαλῆ.

— Τὸ Λεφτάρι τὸ τιμώρησε ἓνας ἀπ' τοὺς δικούς σας, ὁ Δημή-

Ὁ καπετὰν Σηλιώτης (Στραθιώτης)

τρης ὁ Λάσκαρης μὲ τὴν καβαλλάρια του. Λιθάρι σὲ λιθάρι δὲν ἀπόμεινε κ' οὔτ' ἕνας Λεφταριώτης γιὰ σπορά.

— Δόξα σοι ὁ Θεός! εἶπε ὁ καλόγερος. Κι' ἔμεις θὰ κάνουμε τὸ χρέος μας.

Χαιρέτησε πῶς θὰ φύγη, μὰ ξαναγύρισε.

— Ἐτσελέντσα, τοῦ λέει, θέλω νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ συχωρέσης τὰ παιδιὰ τοῦ Γκομενᾶ καὶ τοῦ Μαρτίχα, τοὺς κανταδόρους, ξέρετε, καὶ νὰ τοὺς πάρωμε ἀρκεμπουζιέρους.

— Νὰ τοὺς συχωρέσω καὶ νὰ τοὺς πάρωμε. Μὰ νὰ τοὺς ἴδῃ.

Σὲ μισή ὥρα ὁ πάτερ Ἀκύλας ξανάρθε μὲ τὸν Ἀνδρέα καὶ μὲ τὸν Κωστῆ φοροῦσαν τ' ἄρματα καὶ φαίνονταν δύο καλοὶ σολδάτοι.

Ὁ Μπραγαδίνος ἐπιασε τὸ πηγῶνι του. Τοὺς κῦτταζε ἀπ' τὴν κορφὴν στὰ νύχια.

— Βεργκονιάτε - βι! Ἐπρεπε νὰ σᾶς στείλω δύο χρόνια, νὰ λάμνετε τὸ κουπί στὰ κάτεργα. Σᾶς συχωρῶ γιὰ τὸ χατήρι τοῦ πάτερ Ἀκύλα. Πέστε μου μονάχα τί θὰ κάνετε, ὅταν ἔρθουν οἱ Τοῦρκοι!

Τὰ παιδιὰ καὶ τὰ δύο μαζί βάλαν στὸ σπαθὶ τὸ χέρι.

— Μπραβίσιμοι, εἶπε ὁ προβεδιτόρος χαρούμενος. Ἐστειλε καὶ φώναξε τὸν καπετάνιο τῶν Ἀρκεμπουζιέρων.

— Ματέο! νὰ σοῦ φιλήσουν τὸ χέρι καὶ νὰ τοὺς συχωρέσης. Ἀπὸ σήμερα εἶναι στὴ δουλειὰ τῆς Ρεμπούπλικας. Θὰ τοὺς μάθης τὸ ἀρκεμπουζι καὶ τὸ σπαθί. Στὸ χέρι τους εἶναι νὰ γίνωνουν σύντομα σερτζέντηδες καὶ παραπάνω. Ἐλα λοιπόν, μεταβολή, μάρς — καὶ στὴν καζάρμα.

Ὁ Πέπε Ματέο ἔβαλε τῶνα χέρι στὸν ὦμο τοῦ Κωστῆ, τὸ ἄλλο στοῦ Ἀνδρέα καὶ οἱ τρεῖς μαζί κατέβηκαν καμαρωτά, χτυπώντας τὰ σπαθιά καὶ τὰ σπηρούνια, τὴ μαρμαρένια σκάλα τοῦ παλατιοῦ τῶν Λουζινιάν. Ὁ καλόγερος στὸ συναναμεταξύ πήγε καὶ πήρε τὸ ραβδί του, ποῦχε ἀφήσει κάτω στοὺς βαρδιάνους, κ' ἔλεγε νὰ βγῆ τὸ ταχύ στὴς ρούγαις τῆς Φαμαγούστας καὶ στὰ χωριά τῆς Μεσαρᾶς καὶ τῆς Κάρπασο γιὰ τὴν Κύπρο καὶ τὴ Χριστιανωσύνη!

***

Ὡς τόσο ἦ σινιόρα Τζινέβρα Ματέο ἀφοῦ μιξόκλαψε μιὰ ὥρα κ' ἄλλη μιὰ πέρασε γενεαίς δεκατέσσεραις τὸν ἄνδρα τῆς «κουέλ κρουδέλο εδ ἰνουμάνο τζενιτόρε» ποῦ τοῦ ἔπρεπε μιὰ ἀρκούδα κ' ἔχι γυναίκα ἀπὸ τὸ Ριάλτο, κλείστηκε μὲ τὴν κόρη τῆς στὴν κάμαρά τῆς νὰ κάνουν τὴν τουαλέτα τους. Μιὰ Βενετσάνα ἤθελε τρεῖς ὥραις, τὸ ἐλάχιστο, νὰ συγυρισθῆ γιὰ τὸν περίπατο καὶ

Ἀρκεμπουζιέρους

πέντε για τόν μπάλο. Ἡ ἀλήθεια πῶς ἦ ντόναις τῆς Βενετιάς ἦταν ὡμορφες, καί ἀπ' τῆς πιὸ ὡμορφαις ἦ σινιόραις Ματέο. Ὅταν ἦ Λόλα, δεκοχτῶ χρονῶν ἀκόμη κοπέλλα, ἀνασήκωνε γύρω στὸ κεφάλι τῆς γιρλάντα τῆς χρυσαῖς πλεξιδαῖς τῆς στὰ μαργαριτάρια καί κρεμοῦσε τὸ σειρήτι μὲ τὰ μωζαῖκα στ' ἀφρόπλαστὰ τῆς στήθια, κι' ἔδαζε τὸν χρυσοκέντητο κοντὸ κορσέ καί κύματα τῆς νταντέλλαις ἴσα μὲ τὰ μυτερά γοβάκια τῆς καί πήγαινε στὴν πόρτα τῆς Λεμησό, ὅλοι ρωτούσανε μὴν ξαναγύρισε στὴν Κύπρο ἢ Ἀφροδίτη. Στὴν πόρτα τῆς Λεμησό τὴν εἶδε μιὰ Κυριακὴ κι' ὁ Ἀνδρέας Γκομενάς καί τρελλάθηκε· μὰ κι' αὐτὴ τὸν εἶδε, καί χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ κ' ἦ ἴδια, τοῦ χαμογέλασε σὰν νὰν τὸν ἤξερε ἀπὸ καιρὸ τὸν ἀσίκη μὲ τὰ γλυκὰ μαῦρα μάτια, τὰ τριανταφυλλένια τὰ μάγουλα καί τὴ λεβέντικη κορμοστασιά.

Στὴ Βενετιά ἡ Λόλα ἦταν μικρὴ· μὰ τότε ὁ καπετάν Πέπε εἶχε ἱστορίας μὲ τὴν ὡμορφιὰ τῆς γυναίκας του. Οἱ κομπανιόνοι ντέ λα Σκάλτσα δὲν τὴν ἀφιναν ἡσυχῆ, μὰ εἶναι ἀλήθεια πῶς τὴ γλυτώσανε κι' ἀπὸ χειρότερα. Ὁ Πέπε Ματέο ἦταν τότε καπιτάνος τοῦ φουσατοῦ στὸ κάτεργο «Μπεατρίτσε». Πῆρε καὶ μέσα σὲ μεγάλη ὑπόληψι ἕναν ἀργκουζίνο, ποῦ ἦτανε ἀπάνω στοὺς κατεργαρέους· τὸν λέγανε Πασκουάλε. Τὸ χέρι του δὲν κουραζότανε τοῦ κερατᾶ νὰ κατεβάζῃ τὸν βούρδουλα στῆς γυμναῖς πλάταις τῶν κατεργαρέων.

— Νά, ἀργκουζίνος μιὰ φορά! ἔλεγε ὁ Πέπε, κι' ὅταν βγῆκε ὄξω τὸ φουσατο, τὸν πῆρε τενέντε. Ἀκόμη δὲν εἶχε παστρευτῆ ἀπὸ τῆς βρώμιας τῆς τσοῦρμας καί σήκωσε τὰ μάτια του στὴ σινιόρα Τζινέβρα. Τὸ καρναδάλι, ποῦ στὴ Βενετιά γίνεται τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος, ἀπλωσε καί χέρι, καμώθηκε πῶς δὲ γνώρισε τὴν κυρά του ἀπὸ κάτω ἀπ' τὴ μάσκα, ἂν κ' εἶχε τῆς ἀρμαῖς τοῦ Ματέο στὰ μανίκια τῆς, καί τὴν ἀγκάλιασε μέσ' στὴν πιατσέτα ὁ μπαντίδος! Ἔφαγε μιὰ μὲ τὴ βέντουλα στὰ μούτρα.

— Λάδρo, τραδιτόρε, μπιρμπάντε, μαλσκαλτσόνε, ἄζινε, μπαγιόκο, ἀσασίνο, ρουφιάνο ντί τσιγκαρέλλε! Τώρα θὰ ἰδῆς τί θὰ σοῦ κάνω!

Ἔτρεξε στὸν ἄντρα τῆς. Ὁ Πέπε ἐγινε θηρίο, μὰ ἔκανε τὸ λάθος νὰ μὴν τὸν σκοτώσῃ. Τοῦδωκε μιὰ μὲ τὸ καμοτσικι στὰ μούτρα καί τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὴν κομπανία.

Ὁ Πασκουάλε πῆγε καί κρύφτηκε κ' εἶπε μέσα του: «θὰ σὰς φάω». Τὴν ἄλλη νύχτα βγῆκε στὴ ρίβα δεῖ Σκιαβόνι καί συμφώνησε τρεῖς μπράδους. Ἔκαμε ἕνα φοβερὸ σχέδιο. Ὁ Πασκουάλε εἶχε κάνει σκλάβος, τὸν εἶχαν πάρει οἱ Μπαρμπαρέσοι, κ' ἤξερε πῶς ὁ Χαῖρεδίν Μπαρμπαρόσας, ὁ Οὐλοῦτς - Ἀλῆς Φαρτάς, ὁ Τζαφέρ πασᾶς, ὁ Μεχμέτ - Σιρόκος, ὅλοι ἦσαν μπροστὰ χριστιανοὶ σκλάβοι, κατεργαρέοι κι' αὐτοί, μούτησαν κ' ἐγιναν στὴν Τουρκιὰ μεγάλοι καί τρανοί. Ὁ Χαῖρεδίν, ἔλεγε, δὲν μπόρεσε νὰ πάῃ τὴν ὠραία Γονζάγα στὸ χαρέμι τοῦ σουλτάνου, θὰ πάω ἐγὼ τὸ κορίτσι τοῦ Πέπε. Ἐνα σμπάρο δυὸ τρυγόνια. Νὰ βγάλῃ τὸ ἄχιτι του μὲ τὸν Πέπε καί νὰν τοῦ ἀνοίξουν τῆς πόρταις στὸ Σταμπούλ. Ἔτσι κ' ἔτσι δὲν μπο-

ροῦσε νὰ μείνη πιά στὴ Βενετιά. Μὰ δὲν τὰ κατάφερε καλά. Τὴν ὄρα ποῦ πολεμοῦσαν νὰ πατήσουν τὸ σπῆτι τοῦ Ματέο καὶ νὰ πάρουν τὴ μικρὴ τὴ Δόλα, πέρασ' ἀπὸ κάτω ἢ γόνδολα τῶν κομπανιόνων ντε λά Σκάλτσα ποῦ γύριζαν ἀπ' τὸ γλέντι τῆς Τζουδέκας. Ἄκουσαν τὸ νταβατουρι, ἀνέβηκαν ἀπάνω, τράβηξαν τὰ σπαθιά καὶ σκότωσαν τοὺς μπράβους· μὰ ὁ Πασκουάλε ξεγλύστρησε. Τρέξαν στὸ Ἀρσενάλε, ρίξαν τὸ κανόνι. Ἀλέρτα! Ὅλοι οἱ σμπίροι πετάχτηκαν ὄξω, ὅλη ἡ Βενετιά στὸ ποδάρι. Πιάναν ὅποιον φτάναν, τὸν Πασκουάλε μόνο δὲν ἔπιασαν. Πῆδησε σὲ μιὰ παληγόβαρκα στὸ σκοτάδι, πέρασε τὴ λαγούνα καὶ βγήκε στὴ στερηγὰ. Ἦτανε Φριουλάνος· τοῦ κάνανε πλάταις στὸ Φριούλ καὶ πέρασε στὸ Σεμπένικο, στὸ Σπαλάτο, κ' ἔπειτα τὸν καθαλλίκεψε ὁ ὄξαποδῶ στὸ σβέρκο καὶ πῆγε στὸ Μπόσονα-Σαράϊ κ' ἔγινε Τούρκος. Μὲ καιρὸ ἦτανε στὴν Πόλι. Δὲν εἶχε τὸ κλειδί, ποῦθελε, στὰ χέρια του, τὴ Δόλα—γιὰ νὰ τὴν χάριση ὄνταλίκισσα τοῦ Σουλτάνου· μὰ ἤξερε τὰ μυστικά τοῦ Ἀρσενάλε, τὸ πῶς καὶ τὸ τί τῶν γαλερῶν τῆς Βενετιάς, τὸ ποῦ πο-νοῦσε τὴ Σινιορία. Ἔλεγε στοὺς Τούρκους:—Τί καθόσαστε! Δυὸ μηνῶν δουλειὰ εἶναι ἡ Χιὸς καὶ ἡ Κύπρος. Νομίζετε πῶς εἶναι; Μάλτα;

Γνώρισε ὅλους στὴν Πόλι· φουμάριζε ναργιλὲ μὲ τοὺς τζορμπατζήδες τῶν Γενιτσαρῶν κ' ἔγινε τσαούσης τοῦ Λαλά-Μουσταφᾶ. Εὔρισε τὸ μουστάκι του, ἄφησε τὸ γένι του καὶ μὲ ψεύτικο ὄνομα, Φρανκαβίλλας, ἔμπαινε στὸ παλάτι τοῦ Βαίλου.

Ἄκουγε τί λέγανε καὶ τᾶλεγε τοῦ Μουσταφᾶ. Τὸν κάνανε ἀγᾶ, μπέη. Σφουντουρλοῦ-μπέης. Τότε ἔγινε φιλι-κλειδί μὲ τὸν Ἑβραῖο τὸν Μικέξ—Γιοζέφ Νάζη—ποῦ κ' αὐτὸς ἦτανε φιλι-κλειδί μὲ τὸν Σουλτάν-Σελίμ καὶ λένε καὶ χειρότερα, —ὦ ντροπαίς,— καὶ τοῦδαλε τὴν ιδέα νὰ γίνῃ τῆς Κύπρου βασιληᾶς. Στοῦ Βαίλου, ἔμαθε πῶς πῆγε Προσβεδιτόρος στὴν Ἀμμόχωστο ὁ Μπραγαδίνος καὶ πῆρε κοντὰ τὸν Πέπε. Πῆδησε ἴσα μὲ 'κεῖ πάνω ἀπ' τὴ χαρὰ του.

—Καλὰ σ' ἔχω, σινιὸρ-μίο! Αὐτὴ τὴ φορά θὰ ἰδοῦμε ἂν μοῦ γλυτώσουν ἢ ντόναις.

Τρελλάθηκε σὰν ἔμαθε πῶς ὁ Σουλτάνος εἶπε τὸ ἔμπρός. Ὁ Πασκουάλε ἦταν ποῦδαλε στὸ ἰταλικὸ τὸ περίφημο φερμάνι τοῦ Σελίμ: «Ἐμεῖς, σουλτάν Σελίμ, Ὀσμανλῆς, Μέγας αὐτοκράτωρ τῶν Τουρκῶν, βασιλεὺς τῶν βασιλείων, κύριος τῶν κυρίων, βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀφέντης τοῦ ἐπιγεῖου παραδείσου, σικιὰ τοῦ Θεοῦ, ζητῶ ἀπὸ σένα, Βενετικὴ Ρεμπούπλικα, τὸ Βασίλειο τῆς Κύπρου. Νὰ μοῦ τὸ δώσης φιλικῶς, εἴτε μὴ, θὰ σοῦ τὸ πάρω

Κομπανιόνιοι δε-λα-Σκάλτσα

» με τή βία. Κι' ἄς προσέξῃ τὸ Κράτος σου νὰ μὴν ἐρεθίσῃ τὸ τρο-
 » μερὸ σπαθί μου. Μὴ θαρρῆς στὸ πολὺ χρυσάφι σου. Θὰ σὰς κάνω
 » στάχτη. Προσέξτε μὴν ἀνάψτε τὴν ὀργή μου!» Κίτρινοι ἀπ' τὸ
 θυμὸ τους στὸ Παλάτιο Λουκάλε οἱ Δέκα, τὸ σενάτο, οἱ νόμπιλοι,
 ἄκουσαν τὸ αὐθαδέστατο αὐτὸ γράμμα κι' ὁ τσαούσης τοῦ σουλτά-
 νου, ποῦ τῶφερε, παρ' ὀλίγο νὰ πάῃ ἀπὸ σπαθί, ἂν ὁ Δόγγης δὲν τὸν
 ἔβγαζε ἀπ' τὴν πίσω πόρτα. Ὡς τόσο ἡ θάλασσα ἀνάμεσα Μπου-
 δροῦμι, Ρόδο καὶ Λεμησόσὸ μαύρισε ἀπὸ τούρκικα καράβια. Τὸ πρῶτο
 ἀσκέρι τοῦ Λαλα - Μουσταφᾶ ἔκανε ντισμπάρκο στὴς Ἀλυκαῖς καὶ
 στὴ Λάρνακα καὶ πῆγε νὰ ζῶσῃ τὴ Λευκωσία. Καμμία βοήθεια δὲν
 ἔρχότανε ἀπ' τὴ Βενετιά. Τὸν δεῦτερο τράκο δῶσαν στὴ Κυρήνεια
 πέρα ἀπ' τὸ Δίκωμο καὶ τὸ Καζάφανι, τὸν τρίτο καὶ τελειωτικὸ
 φυλάγαν γιὰ τὴν ἄμοιρη τὴν Ἀμμόχωστο.

Ἐνας χωριάτης πέρασε μέσ' στὰ κάστρα τῆς Φαμα-
 γούστας, πῆγε στοῦ Πέπε, κι' ἔβγαλ' ἀπ' τὸ ταγάρι του
 ἕνα γράμμα. Τὸ διαβάσανε. Ἦτανε τοῦ σατανᾶ τοῦ
 Πασκουάλε:

« Πέπε Ματέο, μοῦ γλυτώσατε στὴ Βενετιά, μὰ δὲ
 » θὰ μοῦ γλυτώστε στὴ Φαμαγούστα. Θὰ σοῦ ἀργάσω
 » τὸ μούτρο μ' ἀναμμένο σίδερο· θὰ ὀδῆς πῶς ἀξίζει.
 » περισσότερο ἀπ' τὸ καμοτοῖκι σου. Τὴ σινιόρα Τζινέ-
 » βρα, ἀφοῦ δὲν μὲ θέλει ζιγκισμπέο, θὰ τὴν πάρω
 » σκλάβα νὰ μοῦ παστρέβῃ τὸν χαλέ, κ' ἡ Λόλα θὰ
 » πάῃ ὄνταλίκισσα μὲ τῆς χανούμ στοὺ σαράι. Στὸ ὄρ-
 » κίζομαι. Αὐτὰ γιὰ τὸ παρόν, γκράν κορνοῦτο, καὶ
 » καλαῖς ἀντάμωσαις!

» Σφουντιουολοῦ - μπεις, οεῖς τῆς βασιλικιάς
 » παιτόνας, ποτὲ Πασκουάλε».

Πασκουάλε

Ὡς τόσο ἀκόμα Τούρκοι δὲν εἶχανε φανῆ μπροστὰ
 στὴν Ἀμμόχωστο. Ἐπεσε - δὲν ἔπεσε ἡ Λευκωσία, ὁ
 Μπραγαδίνος δὲν εἶχε εἶδῃσι· οἱ Τούρκοι τὴν εἶχαν
 μπλοκάρει ἀπ' ὅλαις τῆς μεριάς. Ἄξαφνα, ἕνα πρωτὶ, ἀκοῦνε
 ἀπ' ὄξω ἀπ' τὴν πόρτα τῆς Λεμησόσ, ταρα - τατά, ταρα - τατά!

— Σακραμέντο ντὶ ντίο! Τούρκικη τρουμπέτα!

Ἄλλοι πεταχτήκαν ἀπάνω στὰ καστέλλια· μαύρισαν τὰ μπεντένια
 ἀπ' τὸν κόσμο. Διακόσοι σπαχῆδες, ἕνας καλλίτερος ἀπ' τὸν ἄλλον
 φαινόντουσαν κάτω στὸν κάμπο, μποροῦσες νὰ τοὺς μετρήσῃς.
 Ἐνας ἐμίρης μὲ τὸ σιδερένιο κράνος τυλιγμένο στὸ σαρίκι, τ' ἄσπρο
 μπουρνούζι· ἀναρριγμένο στὸ θώρακα, ποῦ λαμποκοποῦσε στὸν ἥλιο,
 ζύγωσε στὸ χαντάκι, πήδησε κάτω ἀπ' τ' ἀράπικο τὸ ἄτι, ἔμπηξε
 στὴ γῆ ἕνα κοντάρι μ' ἕνα ἀνθρωπινὸ κεφάλι ἀπάνω, ξαναπήδησε
 στ' ἄλογο, ἔκανε νόημα στὸν τρουμπετιέρη καὶ ἄκείνος βάρσσε
 « παραδοθῆτε!» Κανένας δὲ μίλησε, δὲν οσίστηκε στὰ μπεντένια. Ὁ
 ἐμίρης τράβηξε τότε ἀπ' τὸ χέρι του τ' ἀτσαλένιο λεπιδωτὸ γάντι
 του, τὸ στριφογύρισε στὸν ἀέρα καὶ τοὺς τῶρριξε μὲ δύναμι. Ἡῦρε

στό μουράγιο κ' έπεσε στό νερό στό χαντάκι. «Γκιαούρηδες!» μούγκρισε και γύρισε σιγά σιγά και περήφανα στους καθάλλαι-
 ραίους του' σέ λίγο χάθηκαν όλοι μέσ' τό μπουχό. Τότε άνοιξε
 ή πόρτα τής Λεμησσό και βγήκε άπ' τήν 'Αμμόχωστο ό Τιέπο-
 λος, ένας άπό τους άρχηγούς, ζύγωσε τό κοντάρι πούχε τό χρι-
 στιανικό κεφάλι άπάνω, τό πήρε μέ σεβασμό μέσ' στό χρυσο-
 κέντητο μαντέλο του και γύρισε στην 'Αμμόχωστο. 'Ο κόσμος
 άνοιγε νά περάση, άμίλητοι, πνοή δέν άκουγες. "Ήτανε τό κεφάλι
 του Νικολού Δάνδολο, του γκουβερνάτορα τής Κύπρου. 'Η Λευ-
 κωσία είχε πέσει.

'Ός τόσο καθένας μέσ' στην 'Αμμόχωστο έτοιμάστηκε για τόν
 πόλεμο. 'Ο Πέπε φόρεσε τά καλλίτερα άρματά του κ' έβγαλε τους
 άρκεμπουζιέρους στην γραμμή, νάν τους 'δη ό 'Αστόρε Μπαλιόνε.
 'Ο στρατηγός πέρασε, ξαναπέρασε μπροστά τους ευχαριστημένος
 κ' έσφιξε τό χέρι του Πέπε. 'Ο Κωστής κι' ό 'Ανδρέας ήτανε στην
 πρώτη γραμμή. 'Ο 'Ανδρέας μέ κόκκινο, κίτρινο, μαδί, τά χρώματα
 τής Δόλας στό μπράτσο, άπό κάτω άπ' τό βραχιολέτο.

Τρεις χιλιάδες ήτανε τόρα οι 'Ιταλοί, τέσσερις χιλιάδες οι Γραι-
 κοί. Μά οι Τούρκοι ήτανε δέκα φοραίς τόσοι' και τά κάστρα όμως
 τής Φαμαγούστας ήταν άπάτητα, τά πιο τεχνικά και τά πιο δυνατά
 στον κόσμο.

'Ο Μπραγαδίνος έμάζεψε όλο τό λαό μπροστά στό παλάτι, λαϊ-
 κούς και κληρικούς, όρθόδοξους και λατίνους. 'Εκει κάνανε μία
 μεγάλη λειτουργία, όλος ό κόσμος πεσμένος στα γόνατα, και στό
 τέλος ό Μπραγαδίνος άνοιξε τά χέρια και γύρισε στό λαό και
 τούλεγε «μαζί σου ώς τό τέλος!» Τότε ό άρχιστράτηγος 'Αστόρε
 Μπαλιόνε, που δέν είχε δευτερο στην παλληκαριά, πήγε κ' έπεσε
 γονατιστός μπροστά στό θυσιαστήριο και παρακάλουσε τό Χριστό
 και την Παναγιά μέ τά δάκρυα στα μάτια κι' όλος ό κόσμος
 έκλαιγε. Πήδησε έπειτα όλόρθος, έβγαλε τό σπαθί και φώναξε όλους
 νά όρμισθοϋνε. 'Απ' την πλατεία τότε, άπ' τά μπαλκόνια, άπό τά
 παράθυρα σηκώθηκε μία βοή, όλη ή Φαμαγούστα φώναζε, καθένας
 στην γλώσσα του: «νίκη ή θάνατος», «βιττόρια ο λά μόρτε!» "Αξα-
 φνα έπαψε ή όχλαχολή, όλα τά μάτια γύρισαν κατά τό βασιλεμα
 του ήλιου στην άκρη τής πλατείας. 'Ερχότανε ό καλόγερος. 'Ο κό-
 σμος άνοιγε στό πέρασμά του κι' ό πάτερ 'Ακύλας ήρθε βιαστικά
 στό στρατηγό και τούειπε στ' αϋτί. 'Αμέσως ό 'Αστόρε καθάλλικεψε,
 πήρε χίλιους διακόσιους άρκεμπουζιέρους, τους καλλίτερους, μισά
 Ρωμηούς, μισά 'Ιταλιάνους και τους διακόσιους 'Αρβανίταις του
 καπετάν Σηηλιώτη καθάλλα και βγήκε στό Σανοφέρρε έξη μιλια
 άπ' τά κάστρα. Τρεις χιλιάδες διαλεχτοί Γενίτσαροι και 'Ακιντζή-
 δες είχαν κάνει χωσιά, μά οι χωριάταις τους ξεσκέπασαν και τώπαν
 του πάτερ 'Ακύλα. 'Ήταν τό πρώτο τράχο κι' ό 'Αστόρε τους τσά-
 κισε πέφτοντας άνέλπιστα άπάνω τους. 'Ο 'Ακύλας ξαναθυμήθηκε
 τά νειάτα του, ό 'Ανδρέας χτυπούσε σαν τρελλός, άληθινός ήρωας.
 Σάν κατακάθησε ή άντάρα, ό καπετάν Ματέο, πούταν άληθινός

στρατιώτης, τὸν φίλησε στὸ κούτελο καὶ τράβηξε μονάχος τῆς κορδέλλαις ἀπ' τὸ βραχιολέτο νὰ φαίνωνται τὰ χρώματα τῆς Λόλας του στὸ μπράτσο τοῦ ἀγαπημένου της.

Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα ὄλα τὰ τούρκικα στρατεύματα ζυγῶσαν τὴν Ἀμμόχωστο, ὁ Λαλαῖ - Μουσταφᾶς μπροστά, νύχτα καὶ μέρα πόλεμος. Ἡ φλόγαις κι' ὁ καπνὸς ἀνέβαιναν στὰ οὐράνια. Ὅλα τὰ περιβόλια τῆς Φαμαγούστας, ἀληθινὸς παράδεισος, καίγανε. Ἄλλοῦ βάζαν φωτιά οἱ Τούρκοι, κι' ἄλλοῦ οἱ ἴδιοι οἱ Χριστιανοὶ νὰ μὴν τ' ἀφήσουν στοὺς Τούρκους. Στὸ συναναμεταξὺ ὁ Λαλαῖ - Μουσταφᾶς ἔφερε ὄλο τὸ κουμάντο τῆς πολιορκίας ἀπ' τὴ Λευκωσία, λουμπάρδες, κανόνια, κοφίνια καὶ τὰ μάζεψε στοῦ Ἀδάμ τὸ Μῆλο. Πάλι ὁ Ἀκύλας τῶμαθε ἀπ' τοὺς χωριάταις. Ὁ Ἀστόρε Μπαλιόνε

μάζεψε ὄλη τὴν καθαλλαρία, ἠπειρώτικη καὶ ἰταλική, ἔπεσε ἀπάνω σὰν ἀστραπή, οἱ Τουρκαλάδες πάθανε τὴ νίλα τοῦ Μάμαλη. Ἀλλὰ μ' ἓνα μῆνα ἦρθαν κι' ἄλλοι Τούρκοι, ὄλη ἡ Ἀνατολή, καὶ κάτεργα, φούσταις καὶ γαλιώταις στὰ Βαρῶσια καὶ χτίσανε μπαταρίαὶς ἀντίκρυ στὸ Ἀρσενάλε, στὴ βρύσι τοῦ Ἀϊ - Γιωργιοῦ, στὴν Ἁγία Βαρβάρα καὶ στὸ Κρεμμύδι καὶ πολεμοῦσαν νὰ χαλάσουν καὶ τὸν πύργο τῆς πόρτας τῆς Λεμησό. Μὰ κ' οἱ Ἀμμοχωστιανοὶ οἱ φουκαράδες εἶχαν ποῦ καὶ ποῦ καμμιὰ χαρά. Στὸ κακὸ τῆς Λευκωσίας ἡ ἀρβανίτικη καθαλλαρία ξέκοψε σὲ καιρὸ κ' ἔφυγε στὸ βουνό. Τώρα ὁ καπετάνιος τῆς Πέτρος Ροντάκης μὲ τὸν Πλέσσα, τὸν Λυκούρη, τὸν Δημήτρη τὸ Λάσκαρη ποῦσφαξε τὸ Λεφτάρι, κι' ὄλους τοὺς καθαλλαραίους πέρασαν ἀνάμεσα στὸ τούρκικο στρατόπεδο κ' ἦρθαν στὴ Φαμαγούστα. Χτύπησαν ἡ καμπάναις κι' ὄλος ὁ κόσμος βγήκε μὲ τὸ «καλῶς ὄρισες». Τὴν ἄλλη ξαναβγήκε ὁ Μπαλιόνε καὶ τοὺς ξανάσπασε τοὺς Τούρκους. Σὲ κάμποσαις μέραις ἦρθε στὸ λιμάνι ὁ Κρητικὸς ὁ Φασαδόνης μὲ μιὰ

Λαλαῖ - Μουσταφᾶς

μεγάλη γαλέρα μὲ μπάλαις καὶ μπαρούτη, ἔπειτα ὁ Μάρκος ὁ Κυρίνης βύθισε πολλὰ τούρκικα κάτεργα κι' ἔβγαλε θρόφιμα, κι' ὄλοι λέγανε πῶς θάρθη ὄλη ἡ χριστιανικὴ ἀρμάτα, ἡ γαλέραις τοῦ Πάπα, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Σπάνιας, ἀλλὰ ποῦ! Βάστα, καὶ μὲν ἡ Ἀμμόχωστο!

Μιὰ ἀπὸ τῆς πολλαῖς στέλνει ὁ Μουσταφᾶς τοὺς πιὸ τρανοὺς, ποῦχε πιάσει στὴ Λευκωσία, τὸν ντόπιο κόντε Ποδοκάτερο καὶ τὸν Σουζομίνη, λασπωμένους, κουρβλιασμένους, μὲ τῆς ἀλυσίδες στὰ ποδάρια, νὰ ποῦν στὴν Ἀμμόχωστο νὰ παραδοθῆ. Ὁ Μπραγαδίνος, ὁ Ἀστόρε, τοὺς πῆραν στὴν ἀγκαλιά τους καὶ θέλαν νὰν τοὺς κρατήσουν. Μὰ ὁ Ποδοκάτερος εἶχε τὴν φαμίλια του στὰ χέρια τοῦ Μουσταφᾶ. Γύρισε πίσω καὶ τοῦ εἶπε: «Πασᾶ, ὄχι, δὲν τὴν δίνουν τὴ Φαμαγούστα». Τὸν ἔσφαξε ὁ ἀντίχριστος σὰν τὸ

τραγί μπροστά στή γυναίκα του και τὰ παιδιά του. Πῆρε ἔπειτα δλους τοὺς Γενίτσαρους και τοὺς Ἀτζεμη-᾽Ογλάν με τὸ καμοτσίκι στὸ χέρι κ' ἔπεσε στὰ κάστρα νάν τὰ πάρη. Μὰ πάλι ὁ Ἀστόρε κι' ὁ Μπραγαδίνος τοὺς γύρισαν πίσω με σπασμένα τὰ κεφάλια.

Ἄλλὰ πάλι ἡ θάλασσα γέμισε πανιά. Εἶναι ὁ καινούριος καπουδάν-πασᾶς Ἀλῆς, παιδί εἰκοσιτέσσερο χρονῶν, ὄλο φούρια τοῦ πολέμου και παλληκαριά. Ἄλλα καράβια φέρνουν οἱ μπέηδες τῆς Ρόδου, τοῦ Νεγροπόντε, τοῦ Ἀλτζεριοῦ, βγάζουν ὄξω τὸν Περτέβ-πασᾶ με καινούρια πεζοῦρα. Ἀθάνατη Ἀμμόχωστο, στέκεις περήφανη με τὸ μικρὸ σου ἄσκερι σ' ἑκατὸν εἰκοσι χιλιάδες πεζοὺς και καθαλλαραίους, σὲ διακόσια πενήντα καράβια με ὀγδόντα χιλιάδες γκαλιοντζήδες, σὲ τόσα κανόνια!

Οἱ Τοῦρκοι τότε σκάβουν, σκάβουν νύχτα και μέρα, βουνά σηκώνουν τὸ χῶμα και σφίγγουν με μπαταριάις και χανδάκια τὰ κατακαυμένα τὰ κάστρα μας. Εἶναι σὲ διακόσια μέτρα ἀπὸ τὰ μουράγια. Σαράντα χιλιάδες τσαπατόροι δουλεύουν. Μὰ ὁ Ἀστόρε εἶναι παντοῦ. Ἄνθρωπος ὅμως εἶναι κι' αὐτός, κουράστηκε, πέφτει ἄρρωστος. Μιὰ μπάλα τρυπάει τὸν τοῖχο, ἀπάνω ἀπ' τὸ κρεβδάτι του' δὲν παθαίνει τίποτα. Τὸν πᾶνε στὸ παληὸ καλάτι. Ἡ μπόμπαις τὸ βουλιάζουσε' δὲ παθαίνει τίποτα. Τὸν πᾶνε στὸ Ἀρσεννάλε' ἡ μπόμπα σκάει στή μεγάλη λουνέτα' ὁ Ἀστόρε χάνει μονάχα τῆ μπερέτα, ποῦ φοροῦσε στὸ κεφάλι. Μιὰ βοή σηκώνεται σ' ὄλο τὸ στρατόπεδο: «τὸ βόλι δὲν πᾶνει τὸ στρατηγὸ!» Σηκώνεται ἀπ' τὸ κρεβδάτι. Βγάζει τὸν Πέπε και τὸν Ροντάκη ἀπ' τὴν πόρτα τῆς Δεμησό. Πέφτουν ἀπάνω στὸν Περτέβ, τὸν τσακίσανε, τὸν διώξανε, μὰ μονάχα ὁ Πέπε, ὁ Ἀκύλας, ὁ Ἀνδρέας και ὁ Κωστής γύρισαν πίσω. Ὁ Μπραγαδίνος τοὺς ἔκανε γκονφαλονιέρους τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Οἱ πασάδες ὡς τόσο στήνουν ἑβδομήντα τέσσερα καινούρια κανόνια, τρυποῦν γαλαρίαις ἴσα με τὸ μεγάλο χανδάκι τοῦ κάστρου, φιάνουν φωληαῖς ἀντίκρυ στὰ παραπέτα και βάζουν μέσα τοὺς πιὸ καλοὺς ἄρκεμπουζιέρους τους. Κανένας πιὰ λουμπαρδιέρος τῆς Φαμαγούστας δὲν μπορεί νὰ σταθῆ στὰ μασγάλια νὰ κουμαντάρη τὰ κανόνια. Ἐτσι γεμίζουν χῶμα τὸ χαντάκι, σπᾶνε με τῆς μπάλαις τὰ μουράγια και μαζεῦν εἰκοσι χιλιάδες Γενίτσαρους, Ἀζάμπ και Ἀτζεμη-᾽Ογλάν νὰ περάσουν. Ὁ Ἀστόρε προφθαίνει' εἶν' ἐκεῖ, τοὺς σπρώχνει πίσω' ἔπειτα τραδιέται ψέμματα και διακόσα κυπριωτάκια σπαίρνουν τὸν τόπο γρανάταις. Χίλιοι διακόσοι τουρκαλάδες ξαπλώνονται νεκροί. Πίσω! φωνάζει ὁ Μουσταφᾶς. Ἡ τρουμπέταις βαροῦν «πίσω!» Τὸ βράδυ ἀκούεται κρότος φοβερός κατὰ τὴν Τραμουντάνα. Οἱ Τοῦρκοι τίναξαν στὸν ἀέρα τὸ μεγάλο μπασιόνι. Ὁ Τιέπολος γελάστηκε' νόμιζε πῶς τὰ νερὰ θὰ χυθοῦν μόνα τους στὸ μεγάλο χαντάκι εὐθύς καθὼς θᾶσπαζε ἡ μίνα, κ' οἱ Τοῦρκοι δὲ θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν' μὰ λογάριαζε χωρὶς τὴν ἔξυπνάδα τοῦ μεγάλου μηχανικοῦ τοῦ σουλτάνου, ποῦδρε τῆ στεγνὴ γαλαρία, τοῦ Χαφίζ-μπεη. Τὰ νερὰ δὲν μπῆκαν' οἱ Τοῦρκοι πέρα-

σαν. Μὰ νά, πετάει, ἔρχεται ὁ Ἀστόρε. Διακόσοι Κυπριῶταις, παι-
διὰ τῆς Μεσαρᾶς, μὲ κουλεβρίναις στὰ χέρια, γέμισαν τοὺς Τούρ-
κους σμιδράλια, τοὺς ἔσπρωξαν πέρα. Οἱ πύργοι τῶν χριστιανῶν
ὁμῶς πέφτουν, ἕνας πίσω ἀπ' τὸν ἄλλον· οἱ χριστιανοὶ ἀκούραστοὶ
σηκώνουν καινούρια μπασιτόνια, καινούριας τάμπαις. Τὴν ἄλλη
νύχτα ἢ πόρτα τῆς Λεμησσό πηδαίει στὸν ἀέρα, λάκκοι ἀνοίγουν,
σπίτια γκρεμίζου, διακόσοι στρατιῶταις θάβονται κάτω ἀπ' τῆς
πέτραις. Ὁ Ἀστόρε τρέχει· οἱ Τούρκοι εἶναι ποταμός. Ζητάει βοή-
θεια τοῦ Μπραγαδίνου, μὰ καὶ κείνος παλεύει σ' ἄλλη πόρτα. Κεῖνη
τῆ στιγμῇ ὁ δεσπότης βγαίνει· ἀπ' τὸν Ἀϊ-Νικόλα μὲ τὸ σταυρὸ
στό χέρι. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ἀκόμα, πέφτουν ἀπάνω στους

Τούρκους. Οἱ Ὀσμανλήδες τσανκίζου.
Ὁ γέρο-Μουσταφᾶς ἄφρισε· χτυπάει
στὰ μούτρα μὲ τὸ ραβδί ἴσα μὲ πασά-
δες καὶ τζορμπατζήδες. Κιοπέκια!
Βγάζει κ' ἄλλα κανόνια ἀπὸ τὰ κα-
ράβια. Βροχὴ πέφτουν ἢ μπόμπαις,
τὰ μουράγια γκρεμίζου, τὰ σπίτια
καίονται, ἢ γλώσσαις τῆς φωτιάς γλύ-
φουν τὴν ἄτυχη Ἀμμόχωστο ἀπ' οὐ-
λαις τῆς πάνταις. Τέσσερις μονάχα
ἐκκλησῖαις καὶ εἰκοστέσσερα σπίτια
στέκου ἀκόμα ὄρθια. Οἱ στρατιῶτες
τοῦ Μπραγαδίνου λιγοστεύου σὲ τέσ-
σερις χιλιάδες· ἀλλὰ εἰκοστέσσερις
χιλιάδες τοῦ Μουσταφᾶ εἶναι ξαπλω-
μένοι νεκροί. Οἱ χριστιανοὶ δὲν μπο-
ροῦν πιά νὰ πολεμήσου μὲ τὰ κανό-

Ἀστόρε Μπαλιόνε

νια· φιάνου ἕνα τετράδιπλο λαγοῦμι· ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ κάστρα καὶ
περιμένου. Τῆς 30 τοῦ θεριστῆ ὁ Ἀστόρε μετάλαβε τ' ἄχραντα
μυστήρια κ' ἐπῆγε κ' ἐστάθηκε ἐκεῖ, ποῦ ἦταν πρὶν ἢ πόρτα τῆς
Λεμησσό. Τέσσερις κολώναις Τουρκῶν ἤρθαν κατ' ἀπάνω, Ἀρβανί-
ταις, Χαλντούπηδες, Γενίτσαροι, ὁ σερασκέρης ὁ ἴδιος καβάλλα.
Μπαίνου μέσα, πολεμοῦν στοὺς δρόμους. Ὁ Ἀστόρε βγάζει τὸ
σπαθί: «Βενετσιάνοι, Γραικοί, μαζί μου γιὰ τὸ Σταυρό!» Πέφτει
σάν τρελλὸς ἀπάνω· τοὺς ξανασπρώχνου ὄξω. Ἐπειτα τοὺς γελάει
πάλι, χτυπάει ὑποχώρησι. Τραβηροῦνται, οἱ Τούρκοι ξαναμπαίνου.
Ἀνάθει μονάχος τὸ φυτίλι, ἢ τετράδιπλη μίνα παίρνει φωτιά· ἢ
γῆ ἀνασηκώνεται· σύννεφο ὁ μαῦρος καπνὸς τὰ κουκουλώνει ὄλα·
δὲν μπορεῖς νὰ πάρης ἀνάσα: βρέχει χῶμα, πέτραις, ξύλα, αἷμα·
τρεῖς χιλιάδες Τούρκοι μένου νεκροί. Ἡ ὀπισθοφυλακὴ τους κόβει-
ται καὶ κλίνεται στὸ μαχαλᾶ τῆς Νισίκας. Κάτω οἱ φάντηδες τοὺς
περνοῦν στὸ σπαθί καὶ στὸ στυλέτο· ἀπὸ πάνω ἢ γυναῖκες τοὺς
τελειώνου μὲ πέτραις, μὲ κεραμίδια, μὲ γλάστραις, μὲ πλάκαις,
μὲ τὰ σιδερένια στρίποδα τῶν κρεββατιῶν. Ρουθοῦνι δὲν ἔμεινε.

Ὁ Μουσταφᾶς γύρισε στὸ τσαντήρι του. Ἐτριξε τὰ δόντια του,

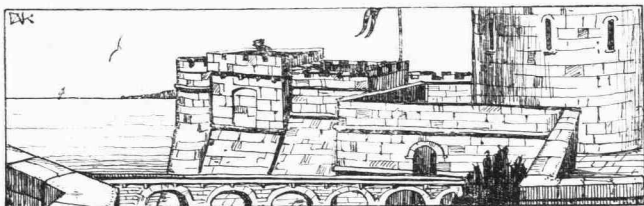
θάγκανε τὰ χέρια του, ἔδωκε διαταγή νὰ θάψουν ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους στὴ γῆ ὡς τὸ λαίμω, καὶ τὸ ἄλλο μεσημέρι ξανάρχισε τὸν πόλεμο. Οἱ Γενίτσαροι παίρνουν τέσσερες μπαταρίαις· ὁ Μπαλιόνε, ὁ Μπραγαδίνος, ὁ Τιέπολος τοὺς ξαναρρίχνουν ὄξω· μὰ εἶναι τὸ τέλος, ἡ Ἀμμόχωστο γέρνει. Ὁ Ἀστόρε Μπαλιόνε γυρεύει νὰ σκοτωθῆ. Βλέπει ἕνα Τούρκο νὰ κουνᾷ περγελαστά μιὰ σημαία παρμένη ἀπ' τὴ Λευκωσία. Πηδᾷ ἀπάνω του· μὲ μιὰ σπαθιά τοῦ παίρνει τὸ κεφάλι, τοῦ παίρνει τὴ σημαία. Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ στάθηκαν, κατεδάσαν τ' ἄρματα, νὰ δοῦνε αὐτὸ τὸ λεοντάρι. Ἐφερε τὴ σημαία στὸν Μπραγαδίνο, «Ὁχι, στρατηγέ, τοῦ λείει ἐκεῖνος, ἐσένα σοῦ πρέπει, σὺ εἶσαι σήμερα ὁ σημαιοφόρος τοῦ Ἁγίου Μάρκου!» Κεῖνη τὴν ἡμέρα καὶ τὰ παιδιὰ ἤρθαν νὰ πολεμήσουν.

Στὸ σπίτι ὡς τόσο τοῦ Ματέο ἡ σινιόραις λυώναν σάν τὸ κερί. Ἡ μπόμπαις εἶχαν γκρεμίσῃ τὴ σκεπὴ κ' ἡ Τζινέβρα μὲ τὴ Λόλα, καθόντουσαν στὸ ὑπόγειο. Ἡ ἀφρόπλασταις Βενετσάναις τρώγανε τὸρα κριθαρένιο ψωμί καὶ πάλιν ἔταν τὸ εἶχανε. Τὰ τριαντάφυλλα εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸ πρόσωπό τους, τὰ μάγουλά τους εἶχαν μπῆ μέσα καὶ τὰ μάτια τους φαίνονταν πιὸ μεγάλα καὶ πιὸ ὠραῖα ἀκόμα. Πήγαιναν μονάχαις στὴ βρύση νὰ φέρουν νερό, ἡ ὀρδονάντσα ἦταν στὸ πόλεμο μὲ τὸν Πέπε καὶ ἡ ψυχοκόρη τους εἶχε σκοτωθῆ. Ἡ πρεβεδούραινα Μπραγαδίνου τῆς νοιαζώτανε, ἔστελνε κ' ἐρωτοῦσε· μὰ τί μπορούσε νὰν τοὺς κἀνῃ κ' αὐτῆ. Ἡ Λόλα συλλογιζότανε τὸν πάη της καὶ τὸν Ἀνδρέα. Μπούμ! μπούμ! ἀκουγότανε ὀλοένα τὸ κανόνι καὶ κάθε φορὰ ἀνατρίχιαζε τὸ κακόμοιρο τὸ κορίτσι. Τὸρα εἶχε μάθει πῶς οἱ δικοὶ της ἦτανε στὸ τρίτο μπαστιόνι Ὀστρια. Ἐκεῖ πραγματικῶς ἦτανε ὁ Ματέο, ὁ Κωστής, ὁ Ἀνδρέας, ὁ πάτερ Ἀκύλας, κ' ἐκεῖ εἶχαν τραθήξει πληγωμένο στὸν ὦμο καὶ στὸ ποδάρι τὸν στρατηγὸ Ἀστόρε. Τροῦδνε ὁ γιατρός κ' ὁ καλόγερος τῆς πληγαίς, ὅταν βλέπει ἄξαφνα τοὺς χριστιανούς ν' ἀφίνουν τόπο. Χιλιάδες πάλι ἔρχουνταν οἱ ἀντίχριστοι μὲ τῆς φωναίς: «Γιὰ γαζῆ, γιὰ σεδίδ!» Νίκη ἢ θάνατος! Μπροστά οἱ Δερβίσηδες καθάλλα, ἀπὸ κοντὰ τρεῖς σειραῖς Γενίτσαροι μὲ τῆς πίκαις χαμηλά, ὁ Λαλᾶ - Μουσταφᾶς μὲ τὸ δαμασκί στὸ χέρι. Ὁ Ἀστόρε ξεφεύγει σάν ἀστραπὴ ἀπ' τὰ χέρια τοῦ γιατροῦ, πέφτει ἀπάνω σ' ἕνα Δερβίση, τὸν γκρεμίζει ἀπ' τ' ἄλογο, πηδᾷ ἀπάνω, τρέχει στὸ κοντινὸ μπαστιόνι. Οἱ Τούρκοι στὸ συναναμεταξὶ μπῆκαν στὴ ντάπια τοῦ Ματέο, τοῦ σκοτώνουν τοὺς περισσότερους ἄρκεμπουζιέρους· ὁ Ἀνδρέας, ὁ Κωστής καὶ ὁ καλόγερος τοὺς κρατοῦν μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια. Ὁ Ἀστόρε ὅμως βγάζει τὴ φρουρὰ ἀπ' τὸ ἄλλο μπαστιόνι, πέφτει στὴν οὐρὰ τῶν Τούρκων, τοὺς χτυπάει ἀπ' τὸ πλάϊ, τοὺς κάνει σαλάτα. Πηδᾷ ἔπειτα ἀπάνω στὸ μπεντένι καὶ φωνάζει: «Προσοχὴ, παιδιὰ, στὴ μίνα!» Τρίτη φορὰ γελᾷστηκαν οἱ Τουρκαλάδες, σκορπιζουν, πέφτουν μπρούμouta μὲς τὸ χαντάκι, οἱ Χριστιανοὶ τοὺς κοπανᾶνε ἀπὸ πάνω.

Ἄγρυπνοι ἀπάνω στὰ καστέλλια, χωρὶς βοήθεια, ὀχτακόσοι Ἴταλοί, δυὸ χιλιάδες Ἑλληγνες, νησιτικοί, διψασμένοι, αὐτοὶ εἶχαν ἀπο-

μείνει μονάχα. Ὁ Μπραγαδίνος, ὁ Τιέπολο, ὁ Μπαλιόνε, τέσσερες ἑβδομάδες ἔχουν νὰ βγάλουν τὰ ροῦχα καὶ τῆς μπόταις τους. Ὁ Μουσταφᾶς δίνει λογαριασμό τοῦ Σουλτάνου. Εἰκοσιέξη γιουρούσια χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἑξήντα χιλιάδες σκοτωμένοι. Ὁ Σελίμ τοῦ γράφει: «Σακίν, Λαλά, (γιατ' ἦταν λαλᾶς του), ἦ τὴν Ἀμμόχωστο ἦ τὸ κεφάλι σου!»

Ἐνδεκα μῆνες κρατῆσαν οἱ Χριστιανοί. Ὁ πάπας ὁ Πίος, πραγματικὸς χριστιανὸς καὶ πραγματικὸς πατριάρχης, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἔνωσε τοὺς χριστιανούς κ' ἔκανε τὴ Σάντα - Λίγκουα κ' ἡ χριστιανικὴ ἀρμάτα ἦρθε ὡς τὴν Κρήτη· μὰ μαλώσανε, ἦτανε πολλὰ κεφάλια, τοὺς πῆρε κ' ἡ πανούκλα καὶ σκορπίσανε. Ἡ Ἀμμόχωστο ἄρχισε νὰ ψυχομαχᾷ. Στὸ μπασιόνι τοῦ Ματέο μὰ μπόμπα ἔσπασε τὴ δραγονέρα καὶ μείναν χωρὶς νερό, ἄρχισαν νὰ

Τὰ κάστρα τῆς Ἀμμοχώστου

καίωνται τὰ σωθικά τους, οἱ ἀρκεμπουζιέροι ὁ ἕνας βοηθοῦσε τὸν ἄλλο νὰ γεμίσουν τὰ τουφέκια καὶ τὰ χέρια τους ἔτρεμαν, μὰ κανένας δὲν ἔφευγε ἀπὸ τὴ θέσι του. Ἐνα παιδί ποῦ κατέβαινε ἀπ' τὰ κάστρα, πέρασ' ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ Ματέο, κ' ἔλεγε σ' ἕνα ἄλλο πιὸ μεγάλο: «τρία τσεκίγια νὰ πᾶς ἕνα γκούβα νερό στὸ τρίτο μπασιόνι: ἔσπασε ἡ δραγονέρα, ἔχουν δυὸ μέραις νὰ πιοῦνε!» Ἐκεῖνος ἄκουσε ἡ Λόλα, ἀρπάζει ἕνα λαγίни, βγαίνει ὄξω ξεμάλλιαστη σὰν τρελλή. Ἡ μάννα της τὴν κατάλαβε, βλέπει πῶς πάει στὸ θάνατο, θέλει νὰ τὴν κρατήσῃ, κλαίει, τὴν παρακαλεῖ· κείνη σπρώχνει τὴ μάννα της, τὴ ρίχνει κάτω καὶ φεύγει. Πάει στὴ μιὰ βρύση, στὴν ἄλλη νερὸ δὲν ἔχει. Ἐνας ἔβρατος της λέει: δός μου τὸ χρυσό σου σταυρὸ μὲ τὸ μπριλάντι νὰ σοῦ δώσω ἀπ' τὸ πηγᾶδι μου. Τὸν βγάζει ἀπ' τὸ λαιμό της, ἦταν ἀπ' τὸ νονό της, καὶ τὸν δίνει· γεμίζει τὸ λαγίни καὶ τρέχει μὲς' ἑστὰ χαλάσματα, ξεσχίζει τὰ πόδια της, ματώνει τοὺς ἀγκῶνας της, μὰ ὄλο τραβάει μπροστά. Ἀλλὰ πῶς ν' ἀνέβῃ στὰ καστέλλια; Ἡ σκάλαις εἶναι γκρεμισμένες· πέφτει μέσα σ' ἕνα σωρὸ πέτρας καὶ πάτερα· κάνει ν' ἀνέβῃ, γλυστράει· ἕνα καρφὶ ξεσχίζει τὸ χέρι της, μὰ δὲν ἀφίνει τὸ σταμνί. Ξαναρχίζει ν' ἀνεβαίνει, βγαίνει ἀπάνω, βρίσκει τὸ μονοπάτι ποῦ πάει στὸ κάστρο, τὴν κλειστὴ γαλαρία ποῦ πάει στὴν ντάπια τοῦ πατέρα της·

σέρνεται, περπατάει στα τέσσερα, μὰ δὲν ἀφίνει τὸ λαγίνι· προχωρεῖ, φθάνει, ἀλλὰ τ' αὐτιά της βουῖζουν, τὰ μάτια της θαμπώνουν. Μὰ τοὺς βλέπει ἐπὶ τέλους, νὰ τοὺς ἐκεῖ, αὐτοὶ εἶναι! Πέφτει λιγοθυμισμένη, τὸ σταμνὶ κυλάει ἀπ' τὰ χέρια της. Ὁ Ματέο παίρνει στὴν ἀγκαλιά τὸ κορίτσι του, ὁ καλόγερος ἀνοίγει τὴ στάμνα, μὰ ποιὸς λογαριάζει νὰ πιῆ; Χύνει στὴ χούφτα του καὶ ραντίζει τὸ πρόσωπό της ποῦχε γίνεϊ σὰν τὸ φλουρί. Ὁ Ἀνδρέας γονατιστὸς τρίβει τὰ χέρια της μισολιγοθυμισμένος κι' αὐτός. Ἡ Δόλα ἀνοίγει τὰ μάτια της, τοὺς κυττάζει μὲ τὸ ἀγγελικὸ της χαμόγελο, τοὺς δείχνει τὸ λαγίνι, τοὺς λέει νὰ πιοῦνε. Πραγματικῶς ἦτανε καιρὸς. Ἀλλὰ ταμποῦρλα, τρουμπέταις ἀκούονται, τὸ κανόνι ξαναρχίζει, οἱ Τοῦρκοι εἶναι κοντά, μιά μπάλα χτυπάει στὸ παραπέτο, ἡ πέτραϊς ἤρθανε ἴσα μ' ἐκεῖ, ποῦχαν τὴ Δόλα ξαπλωμένη, στὸ μέσα πεζούλι.

— Ντίο μίο, λέει ὁ Ματέο, τὸ κορίτσι δὲν μπορεῖ νὰ μένη ἐδῶ.

Ὁ καλόγερος τὴν παίρνει στὰ χέρια σὰν τὸ πούπουλο, πηδαίει ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὰ χαλάσματα, κατεβαίνει στὴ Φαραγούστα καὶ τὴν πάει στὴ μάννα της. Σὲ μισὴ ὥρα ὁ καλόγερος ἦταν πίσω. Μὲ μιά ματιά του ἠσυχάζει τὸν Πέπε, τὸν δυστυχισμένο τὸν Ἀνδρέα καὶ ξαναπαίρνει τὴ θέσι του στὸ μασγάλι. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως τότε εἶναι ἀνεθασμένοι παντοῦ

Δόλα καὶ Τζινέβρα Ματέο

καὶ μονάχα τὸ μπαστιόνι τοῦ Ματέο δὲν ἔχουν ἀκόμη πατήσει. Ξαναχτυποῦν ἡ τρουμπέταις καὶ τὰ ταμποῦρλα μ' αὐτὴ τὴ φορά: «πάψτε τὴ φωτιά!» Ἀλλοίμονο! Ἡ Ἀμμόχωστο ἔδαλε κάτω τ' ἄρματα! Ὁ Μπραγαδίνος εἶδε πῶς εἶχε χαθῆ κάθε ἐλπίδα, πῶς σὲ λίγο θάμπαιναν οἱ Τοῦρκοι νὰ περάσουν στὸ σπαθὶ χιλιάδες γυναικόπαιδα καὶ γέρους. Σφίχτηκε ἡ καρδιά του. Θὰ ὑπογράφη.

— Ὅχι, φώναξε ὁ Ἀστόρε Μπαλιόνε, μὴν παραδίνῃς, πάλι θὰ μάς σφάξουν. Ἄφησε νὰ πεθάνωμε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι!

Μὰ οἱ πρόκριτοι νομίζαν πῶς θὰ γλυτώσουν τὰ γυναικόπαιδα κι' ὁ Μπραγαδίνος ὑπόγραψε. Ὁ Μουσταφᾶς ὀρκίζεται νὰ περάσῃ ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς στὴν Κρήτη, ἐλεύθερους καὶ μὲ τοῦ πολέμου τὴς τιμαῖς, ὑπόσχεται οὔτε τρίχα χριστιανοῦ νὰ μὴν πάθῃ. Ἐτοιμάζεται νὰ δεχθῆ μὲ παράτα τὸν γενναῖο Προβεδιτόρο, στήνει ἓνα τσαντήρι ὄλο λαχοῦρι, γιὰ νὰ σερβίρῃ τὸν καφέ. Τέσσερες Αὐγούστου τὴν αὐγὴ ἄρχισε τὸ μπαρκάρισμα· στὴς πέντε ὁ Μπραγαδίνος στὰ κόκκινα, ὁ Ἀστόρε μὲ τὴ περικεφαλαία μὲ τ' ἄσπρα φτερά, ὁ Τιέπολος, ὁ Σπηλιώτης, ὁ Ροντάκης, ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ κα-

βάλλα, ἢ τρουμπέταις μπροστά, κίνησαν με σφιγμένη καρδιά νὰ χαιρετήσουν τὸν νικητὴ πρὶν μπαρκάρουν. Οἱ Γενίτσαροι στὴ γραμμὴ τοὺς χαιρετᾶνε καὶ τοὺς δοξάζουν γιὰ τὴν παλληκαριά τους. Ὁ Λαλᾶ - Μουσταφᾶς τοὺς δέχεται με μεγάλας τιμαῖς, καθίζει κοντὰ του τὸν Μπραγαδῖνο, τοῦ χαϊδεύει τὰ χέρια, τοῦ μιλεῖ γιὰ τ' ἀνδραγαθήματά του. Τὸν δραγουμᾶνο τὸν ἔκανε ὁ Σφουντουρλοῦ - μπέης, ὁ ἀποστάτης Πασκουάλε. "Αἶφνα γυρίζει καὶ λέει τοῦ Μπραγαδῖνου:

— Ἐτσελέντσα, ὁ Βεζύρης ρωτᾶει: εἶναι σίγουρα τὰ καράβια μας στὸν Χάνδακα, ποῦ θὰ βγάλουν τὸ στρατό σας ἢ θὰν τὰ πιάση ἡ Σινιορία καὶ δὲ θὰ μᾶς τὰ δίνη πιά;

Ὁ Μπραγαδῖνος κιτρίνισε, κατάλαβε πῶς εἶχε νὰ κάνη με ἀτίμους ἀνθρώπους. Ἀποκρίθηκε πῶς ἡ Σερενίσιμα Ρεπούμπλικα δὲν εἶναι κουρσάρος, καὶ ἀπορεῖ ν' ἀκοῦη τέτοια λόγια. Ἀπὸ λόγο ὁμως

σὲ λόγο ὁ Μουσταφᾶς κάνει πῶς θυμώνει, χτυπάει τὸ πόδι του, βάζει τὸ χέρι στὸ γιαταγάνι, ζητάει λόγο γιὰ τοὺς αἰχμάλωτους ποῦ τάχατε ἔσφαξε ὁ προβεδιτόρος, καὶ κάνει νόημα τοῦ Σφουντουρλοῦ, ποῦ ὁ ἀρνησίθρησκος τὸ περίμενε. Μπαίνουν ἀπ' ὄλαις τῆς πόρταις οἱ ἀκιντζήδες στὸ τσαντήρι, πιάνουν τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς ἀλυσοδέουν. Χτυποῦν τὸν Μπραγαδῖνο με τῆς βέργαις, τοῦ παίρνουν τὸ κόκκινο μαντέλο κι' ὁ Μουσταφᾶς τὸ πατάει με τὰ πόδια του. Τὸν ντύνουν μ' ἓνα τσουβάλι, τὸν βάζουν νὰ κουβαλᾷ λάσπη, τοῦ χώνουν καθαλλίνας στὸ στόμα, τὸν δένουν σ' ἓνα παλοῦκι

Μπραγαδῖνος

καὶ τοῦ χαράζουν τὸ τομᾶρι του με τὸ ξυράφι, τοῦ γυμνώνουν τὰ πεινὰ καὶ τὸν δέρνουν με τὸ καμοτσίκι, τοῦ σπάζουν τὰ δόντια, τοῦ κόβουν τὴ μύτη, τοῦ κόβουν τ' αὐτιά, τοῦ ξεριζώνουν τὰ νύχια, χέρια καὶ ποδάρια. Ὁ Μουσταφᾶς τοῦ λέει:

— «Ἐφέντημ, δὲν ἔρχεται ὁ Χριστὸς σου νὰ σὲ γλυτώσῃ;»

Ἡ Φαμαγούστα τότε εἶναι ἀνοιχτὴ τὰ παλληκάρια δὲν εἶναι πιά κεῖ νὰ τὴν διαφεντέψουν. Κλεισμένους, προδομένους, μέσ' ἔστὰ καράβια δὲν τοὺς πηγαίνουν στὴ Κρήτη, σύμφωνα με τῆς συνθήκαις, ἀλλὰ στὴν Πόλι νὰ τοὺς ἄντροπιάσουν καὶ νὰν τοὺς ρίξουν στὰ μπουντρούμια. Ὁ Μουσταφᾶς μπαίνει καθάλλα στὴ Μητρόπολι, κάθεται ἀπάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα, φέρνουν τὸν Μπραγαδῖνο.

— «Σκύλε, τοῦ λέει, σὲ καταδικάζω νὰ σὲ γδάρουν ζωντανό, γιὰ τὸ τούρκικο αἷμα ποῦ ἔχυσες».

Τὸν πιάνουν τότε οἱ μπόγηδες καὶ σιγά, σιγά με τὰ μαχαίρια τοῦ καταιδάζουν τὸ τομᾶρι. Ὁ Μαρκ - Ἀντώνιος Μπραγαδῖνος δὲν κλαίει, δὲν φωνάζει, δὲ βρίζει, τοὺς φονηάδες του, μὰ οὔτε

τούς παρακαλεῖ. Παρακαλάει μονάχα με χαμηλή φωνή, φιθουριστά, τὸν Θεό :

— «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου!»

Ὅταν οἱ μπόγηδες ἔφθασαν στή μέση του, ἄφησ' ἓνα βογγητό κ' ἔκλεισε τὰ μάτια του γιὰ πάντα. Τὸν ξέγδαρσαν νεκρὸ δλόκληρο, μαλάκωσαν τὸ τομάρι του στὸ ξύδι, τὸ γέμισαν ἄχυρο, τὸν ἔστησαν στὸ καλτσέτο μιανῆς γαλέρας' οἱ γκαλιοντζήδες χόρευαν ἀπὸ κάτω καὶ τάχατε τὸν προσκυνοῦσαν σὲ κάθε γύρο. Ὁ Μουσταφᾶς τὸν ἔστειλε στὸ Σουλτάνο, κι' αὐτὸς τὸν ἔβαλε στὸ κλουβὶ καὶ τὸν ἔστησε στὸ μπάνιο, ποῦ κοιμότανε ἡ τσούρμα τῶν χριστιανῶν κατεργαρέων, ποῦ λάμνανε στὰ κάτεργά του γιὰ νὰν τοὺς τρομάξῃ. Μὰ ὄλη ἡ τσούρμα ἔπεσε καὶ τὸν προσκυνοῦσε σὰν ἅγιο ὡς καθὼς ἦτανε. Εἶδε καὶ ἀπόειδε καὶ μετ' ἡ δίψα ποῦχε γιὰ τὸ χρυσάφι, πούλησε ἀκριβὰ ἀκριβὰ τὸ λειψανό του στὴ Βενετιά, ὁ σουλτάν Σελίμ ὁ Β', ἔλ - Μεστά, ὁ μεθύστακας, ὅπως τοῦμεινε τὸνομα.

Πιὸ τυχεροὶ τουλάχιστον ὁ Ἄστόρε καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Τοὺς πῆραν τὸ κεφάλι τὴν ἴδια μέρα. Ἄλλά, Θάνατε, δὲνμποροῦσες νὰ γίνῃς μπάλα ἢ σπαθί, νὰ πάρῃς μετ' ἑμὲ τὴ ζωὴ ἐνός Ἄστόρε, ὅταν ἔπεφτε σὰν λεοντάρη μέσα στῆς λόγχαις τοῦ ἐχθροῦ; Ἦτον ἀνάγκη νὰ τὸν παραδώσῃς στοὺς μπόγηδες; Αἶντε, γέρο Χάρο, δὲν μπόρεσες ν' ἀνέβῃς παρὰ πάνω ἀπ' τὸ Καρᾶ - Μουσταφᾶ! Τέλος πάντων τᾶστειλαν καὶ τῶν στρατηγῶν τὰ κεφάλια πεσχέςσι τοῦ Σελίμ, κι' ὁ στρατὸς χύμηξε τότε ἀπάνω στοὺς δύστυχους Ἄμμοχωστιανούς. «Τὸ λόγο ποῦ δίνει ἓνας Μοσλίμ σ' ἓνα Καφιὸ δὲν εἶναι ποτὲ ὑποχρεωτικός», λέει τὸ κιτάπι καὶ τὸ θυμῆθηκε ὁ Μουσταφᾶς. Χύθησαν λοιπὸν σὰν τὰ λυσσασμένα τὰ σκυλιὰ στοὺς δρόμους, προστὰ ἓνας Μамελοῦκος ἔσερνε δεμένο μετ' ἑμὲ τριχὰ ἀπ' τὸ ἄλογό του τὸν καπετὰν Ἀνδρέα Σπηλιώτη. Ὁ ἥρωας ξεψύχησε προστὰ τὸν Ἅγιο Νικόλα. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀνακατωμένοι φώναζαν, τραγουδοῦσαν, χορεύανε, σκότωναν, ἀτίμαζαν κορίτσια καὶ παιδιὰ προστὰ τοὺς γονεοὺς τους. Οἱ ἀγάδες διάλεξαν τῆς καλλίτεραις κοπέλλαις καὶ τῆς φόρτωσαν σὲ τέσσερα καράβια νὰ τῆς πᾶν στὰ χαρέμια καὶ τὰ καράβια τ' ἀράξαν στῆς Ἄλυκατς.

Στὸ καταγκρεμισμένο μπασιόνι τοῦ Ματέο, κομμένο καὶ ξεμὸναχο, κανένας δὲν ἀνέβηκε νὰν τοὺς πῆ πῶς ὁ Μπραγαδίνος ἔδωσε τὰ κλειδιά' τοὺς νομίζαν καὶ σκοτωμένους. Περίμεναν μιὰ, δυό, τρεῖς ἡμέρες' εἶδαν τούρκικα μπαϊράκια σ' ὅλα τὰ μπεντένια γύρω' ἔπειτα ἄκουσαν τὴν ἀντάρρα, τῆς φωναῖς, κ' εἶδαν τῆς φωτιαῖς μέσα στὴν Ἄμμόχωστο κ' εἶπαν: «πάει, οἱ Τούρκοι μπῆκαν μέσα!» Σὲ λίγο πραγματικῶς εἶδανε χιλιάδες στρατοὶ νὰ πλημμυρήσῃ ὡς τῆ ρίζα τῶν κάστρων ἀπὸ μέσα καὶ πολλοὶ ἀνεβαῖναν στὸ μέρος τους.

— Μᾶς πῆραν τῆς πλάταις, εἶπε ὁ Ματέο, νίφου κι' ἀποφάγαμε!

— Ἐλάτε μαζί μου, λέει ὁ καλόγερος, στὸν κάμπο δὲν βλέπω πιὰ στρατεύματα' μπῆκαν ὅλοι μέσ' στὴ Φαμαγούστα γιὰ τὸ πλιάττικο. Νὰ κατέδωμε καὶ νὰ περάσωμε τὸν κάμπο, ν' ἀνέδωμε στὴ

Βίγλα τῆ δική μου κι' ἀπὸ κεῖ στὴν Κάρπασο, νὰ μπαρκάρωμε. Πάει πιά ἡ Κύπρο! Πάμε στὴν Κρήτη ποῦναι ἡ ἀρμάτα νὰ πολεμήσωμε ἀκόμη τὸν ἀντίχριστο ὅσο ἔχομε πνοή.

Ἔβγαλε τὸ χαϊμαλί του καὶ μοιράστηκε τὸ Τίμιο ξύλο, ποῦχε μέσα, μὲ τὸν Ματέο, τὸν Κωστή καὶ τὸν Ἀνδρέα. Κάναν τὸ σταυρό τους, κατεβῆκαν τὸ χαντάκι, σκαρφαλώσαν ἀντίκρυ κι' ἀφήκαν γιὰ πάντα τὴν Ἀμμόχωστο. Ὅταν φθάσανε στὴ Βίγλα, ὁ καλόγερος

Ὁ καλόγερος

ἔστειλε δυὸ μπιστικούς του νὰ ἴδουν πῶς μποροῦν νὰ βγάλουν τῆς γυναῖκες ἀπ' τὴν Ἀμμόχωστο κι' ἂν γλυτώσανε. Οἱ χωριάταις γύρισαν τὴν ἄλλη μέρα καὶ τοῦπαν πῶς εἶναι σίγουρο πῶς τῆς σινιόραις Ματέο τῆς πῆραν τῆς δύστυχαις στὰ καράβια στῆς Ἀλυκαῖς, ποῦχουν ὄλαις τῆς κυράδες γιὰ τὰ χαρέμια κι' ὅτι γλήγορα τὰ καράβια θὰ σαλπάρουν γιὰ τὴν Πόλι. Κατεβῆκαν λοιπὸν στῆς Ἀλυκαῖς μαζί μὲ τοὺς χωριάταις νὰ ἴδουν τί θὰ κάνουν. Τὰ καράβια ἦταν δεμένα πλευρὸ μὲ πλευρὸ, τὰ τέσσερα στὴ γραμμὴ, ἀραγμένα ἀρόδο κ' ἓνα γύρω βαρδαφελοῦκαῖς. Ἄξαφνα σείστηκε τὸ στερέωμα, μαύρισε καὶ κοκκίνισε ὁ οὐρανὸς κι' ὁ καπνὸς σκέπασε γῆς καὶ πέλαγος, τὰ τέσσερα γαλιόνια εἶχαν πηδήσει στὸν ἀέρα. «Μνήσθητί μου, Κύριε» τ' ἦταν ἐκεῖνο! Ἐτρία λεπτά ἔδρεχε κορμιὰ καὶ μαδέρια. Μαθεύτηκε ἀργότερα πῶς ἦταν ἡ κόρη τοῦ Συγκλητικοῦ, ἡ πιὸ ὡμορφὴ καὶ πιὸ καλὴ Ἑλληνοπούλα τῆς Λευκωσίας, ποῦθαλε τῆ φωτιά. «Ἡ πατριδα μας κομ-» μάτια, ἡ ἐλευθεριὰ χαμένη, ἡ ἀτιμία μᾶς περι-» μένει στὸ σαράϊ, τί νὰν τὴ κάνωμε τῆ ζωή!» εἶπε. Εἶδε ἓνα Τοῦρκο τοπτοῦ νὰ μπαίνη στῆς μπαρούταις, κι' αὐτὴ ἀπὸ πίσω. «Βοήθα, Ἁγία Βαρβάρα μου», λέει, καὶ ρίχνει τὸ φυτίλι σ' ἓνα βαρέλι. Τὰ τέσσερα καράβια σαλτάραν μαζί, χίλιας χριστιαναῖς, Ρωμηαῖς καὶ Βενετσάναις, καὶ δυὸ χιλιάδες Τοῦρκοι χαθῆκανε στὴ φωτιά καὶ στὰ κύματα. Οἱ δικοὶ μας γύρισαν στὴ Βίγλα· ὁ καλόγερος στὸ δρόμο ἔψελνε τὰ νεκρώσιμα· ὁ Ματέο καὶ ὁ Ἀνδρέας κλαίγανε καὶ σταυροκοπιόντουσαν, κι' ὁ Κωστῆς τοὺς ψευτοπαρηγοροῦσε :

— Μὰ εἶδαν οἱ χωριάταις μὲ τὰ μάτια τους, πῶς ἡ σινιόραις ἦταν μέσα ;

* * *

Ἡ καταστροφὴ τῆς Φαμαγούστας ἀνατάραξε τὴ χριστιανωσύνη. Εἶδαν πιά τὸ σπαθὶ ἀπὸ πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τους· τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων φώναζε ἐκδίκησι! Τὰ καράβια, οἱ στρατιώτες, μαζωμένοι στὴ Μεσσήνα, βγῆκαν αὐτὴ τῆ φορὰ μὲ ἄλλαις ἐλπίδες, γιὰτι

είχε βρεθῆ ὁ ἀρχηγός. Δὸν Χουάν δὲ Ἀούστρια, ὁ πρίντζιπας τῆς Σπάνιας, τοῦ βασιλέα Φίλιππα ὁ ἀδελφός. Ὁ πάπα - Πίος τῆσιπε ἑλληνικὰ στὸν Ἅγιο Πέτρο, μπροστὰ σὲ χιλιάδες κόσμο, ποῦταν συναγμένοι: «Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης!» Δύσι κι' Ἀνατολὴ οἱ Χριστιανοὶ τινάχτηκαν ἀπάνω κι' αὐτὴ ἢ κατακαυμένη ἢ Ρωμησοῦνη, σκλαδωμένη, ρη-μαγμένη, βγῆκε ἀπ' τὴ σκοτεινία τῆς. Οἱ ἄρματωλοὶ πιάσαν πάλι τὰ δερβένια, ὁ Μωρηᾶς ἔτοιμος καθὼς πάντα. Στὴ Κρήτη, στοὺς Κορφοὺς, στὸ Τζάντε, στὴ Κεφαλλονιά οἱ Ἕλληνες ἄρματώσαν ἑθελοντικά, γαλέραις σ' ὄλα τὰ πόρτα μας τραγουδοῦσαν:

*Φανόρι θέλω νὰ γενῶ στὸ στρέτο τῆς Μεσσηίας,
Νὰ φέγγω ὅτινας διαβῆ ὁ πρίντζιπας τῆς Σπάνιας!*

Ὅξω τὰ μικρά, διακόσιαις ἐννεῖα γαλέραις φουντάραν τὴν ἄγ-
κυρα στοὺς Κορφοὺς κ' ἔπειτα στοὺς **Ναυαρίνους**. Ἐκεῖ ἔσμιξε

τὴν ἄρμάτα καὶ ἡ «*Ιουδεῖθ*», ζακυθι-
νιά γαλέρα, καπετάνιος Μαρίνος Σιγοῦ-
ρος, σόπρα - κόμιτος. Ἔλαμπ' ἀπ' τὰ
πίπολα καὶ τὸ καλτσέτο ὡς τὴ μπατα-
ρία τῆς εἶχε στὰ κουπιά τοὺς καλλί-
τερους τρατολόγους, μὰ ἡ ραμπάτα
τῆς ἦταν ἄδεια, δὲν εἶχε φανταρία. Ὁ
Τζενεράλε δὰ μὰρ τῆς Βενετιᾶς, Σεμπα-
σιαν Βενιέρος, διάταξε νὰ πάρη ἀπ' τὸ
γκαλιόνι, ποῦφερε τοὺς ἀρκεμπουζιέ-
ρους ἀπ' τὸν Χάνδακα. Σ' αὐτὸ τὸ γκα-
λιόνι ἦταν κι' ὁ Ἀκύλας, ὁ Ματέο, ὁ
Γκομενᾶς κι' ὁ Μαρτίχας, ποῦχαν πε-
ράσει στὴ Κρήτη ἔπειτα ἀπ' τῆς Φαμα-
γούστας καὶ τῶν Ἀλυκῶν τὸ κακό.
Ὁ καπετάν Σιγοῦρος ἔκανε τὸ Ματέο
ἀρχηγὸ τοῦ φουσατοῦ καὶ τοὺς ἄλλους
τοὺς ἔκανε τενέντηδες. Ὅλαις τῆς ἡμέ-
ραις ξανοίγανε, κόβαν βόλταις, ρίχναν
στὸ σημάδι, κι' ὄλαις τῆς ἡμέραις ἡ
ρεᾶλε τοὺς ἔβαξε σινιάλο «μπράβο
Τζάντε!» Μὲ τὴν πρώτη μπουνάτσα σαλπάρησαν ὄλοι μαζί, ἡ

Μαρίνος Σιγοῦρος

μὰ τσοῦρμα παράδγαινε τὴν ἄλλη, ἡ γαλέραις πηγαῖναν σὰν τῆς
σαῖταις. Ἀνέβηκαν ὡς τὴ Κεφαλλονιά, πήραν βόλτα τὰ Κουρτσο-
λάρια, πέρασαν τὸ κάβο - Σκρόφαις καὶ ἔδωκαν στὸν κόρφο. Ἄξαφνα
ἡ βάρδιαις φωνάζουν: «ἀλέρτα!» Ὁ Τοῦρκος εἶχε φανῆ ἔρχότανε
ἀπὸ τὸν Ἐπαχτο. Ἡ ρεᾶλε σήκωσε σινιάλο «τ' ἄρματα στὴν κου-
δέρτα!» Ἄρχισαν νὰ κουβαλοῦν τῆς μπάλαις, νὰ φιάνουν τὰ μπα-
στιόνια. Οἱ μοῦτσοι θηλυκῶνουνε τὸ θώρακα τῶν ὀφικκιάλων. Ὁ
καλόγερος τράβηξε ἀπ' τὸ ταγάρι τοῦ ἑνα ζευγάρι ποδήματα ἀπὸ
κεῖνα ποῦ οἱ Σπανιόλοι: τὰ λὲν ἐσπαδρίλλας, μὲ σχοινένιαις σόλαις,

νά μή γλυστράνε στής καμπουριασταίς και ἀλειμμέναις κουδέρταις τῶν κατέργων, ξετύλιξε ἀπό τὸ πετοῖ ἓνα ἑσπαδόν, μεγάλο δίκωπο σπαθί, ποῦ τὸ κρατοῦνε και μὲ τὰ δυὸ χέρια και ἔπηγε στήν πλώρη να περιμένῃ τὸν τράκο. Ὁ Πέπε Ματέο ἔκανε νόημα στὸν Μαρτίχα και στὸν Γκομενά, να περάσουν στὸν τροχὸ τὰ σπαθιά τους, κι' ἀνέβηκε στή ραμπάτα. Ἦρθε κοντά του κι' ὁ σοπρακόμιτος ὁ Σιγοῦρος και τὰ μιλοῦσαν. Νά κ' ἡ παντιέρα τῆς Σάντα-Λίγουας, ποῦ ἀνέβηκε στή ρεάλε, ὄλο ἄσπρο μετάξι και χρυσὸ κρίσι γύρω φαίνεται ζωγραφισμένος ἀπ' τὴν καλὴ ὁ Χριστὸς σταυρωμένος, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἡ ἄρμαις τοῦ Πάπα, τῆς Σπάνιας, τῆς Μάλτας και τῆς Βενετίας. Ὅλοι ξεσκουφωτοὶ κάνουν τὸ σταυρό τους, φωνάζουν ζήτημα. Ὅλοι ἔχθρὸς ὀλοένα ζύγωνε. Ἄρχισε να ρίχνῃ οἱ χριστιανοὶ εἶχαν διαταγὴ να μὴ ρίξουν ἀκόμα.

Ἐνα γροῦπο, τέσσερα τούρκικα, μιά μεγάλη γαλέρα και τρεῖς γαλιώταις ἀρμένιζαν κατὰ τὸ μέρος τῆς «Ἰουδεῖθ».

— Εἶναι ἡ πατρόνα, λέει ὁ Σιγοῦρος χαρούμενος ἔχομε καλὸ μερτικό.

Στὴ λέξι πατρόνα φτερούγισ' ἡ καρδιά τοῦ Ματέο, σὰν νάτανε περιστέρι να πετάξῃ.

— Εἶναι ἡ γαλέρα τοῦ Σφουντουρλοῦ, εἶπε μέσα του, τοῦ τρισκατάρατου τοῦ Πασκουάλε!

Ἡ λίνεα ἦταν τότε μονάχα τετρακόσα μέτρα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὄλοι οἱ ἀρκεμπουζιέροι γεμίσανε κι' ἀνάφαν τὰ φυτίλια. Ἡ τρουμπέταις χτυπήσανε στή ρεάλε και στής καπιτάναις μιά λάμψι στεφάνωσε τῆς γραμμαῖς τῶν Χριστιανῶν. Χίλια διακόσα κανόνια πέσανε μὲ μιάς περάσανε ἀκόμη λίγαις στιγμαῖς, τὰ κουπιὰ ἀφροκοποῦσαν, εἴκοσι χιλιάδες ἀρκεμπουζία βροντήσανε και τὰ κάτεργα τρακάρανε Ἡ «Ἰουδεῖθ» δίνει τῆς πατρόνας, ἀλλ' αὐτὴ τῆς ξεφεύγει τὸ ζακυθινὸ κάτεργο πέφτει ἀπάνω σὲ μιά

γαλιώτα και τὴ βουλιάζει. Ξαναγουρίζει και δίνει πάλι τοῦ Σφουντουρλοῦ, τοῦ χώνει τὴν πλώρη ἴσα μὲ τὸ τέταρτο πάγκο κουπιὰ και κορμιὰ σαλτάρανε ὡς τὰ μισὰ τῆς κολόμπας. Οἱ Γραικοὶ ρίχνουν τ' ἀγκουρέτα και κρατᾶνε τὴ τούρκικη γαλέρα. Ἄθάντι! φωνάζει στὸ φουσατο ὁ Ματέο. Πρῶτος πηδαεὶ ὁ καλόγερος οἱ ἀρκεμπουζιέροι τοῦ κάνουν πλάτη κι' ἀνεβαίνει στή ραμπάτα. Σηλώνεται στή μέση στοὺς Γενίσαρους, τοὺς περνοῦσ' ἓνα κεφάλι. Στριφογουρίζει δεξιᾶ κι' ἀριστερᾶ τὸ ἑσπαδόν, θερίζει γύρω κεφάλια, λὲς κ' ἦταν δρέπανο ὅσοι μεῖναν ζωντανοὶ, πήδησαν στή κουρσία, ἡ ραμπάτα πάστρεψε. Ἀνεβαίνουν οἱ ἀρκεμπουζιέροι κ' ἔχουν μιά σπαλιόρα στοὺς Γενίσαρους, ποῦ τραβῶντουσαν στή πρύμη. Οἱ κατεργαροὶ τῆς τούρκικης γαλέρας παρατᾶνε τὰ κουπιὰ, σηκώνονται στοὺς μπάγκους και μῆζουν τῆς φωναῖς: «Χριστιανοὶ, σιάμο

Κατεργάτης

Κριστιάνοι! » οι πιο δυνατοί σπάνε τῆς ἀλυσίδαις τους καὶ πέφτουν μὲ τὰ δόντια ἀπάνω στοὺς Τούρκους. Ὁ Ματέο κι' ὁ Γκομενάς φτάνουν στὴ πρύμη, κι' ἀνεβαίνουν στὸ ταμπερνάκουλο. Ὁ Πασκουάλε πάγωσε νὰ δῷ τὸν παλιὸ τοῦ ἀρχηγῶ ν' ἀρχεται σὰν τὸν ἀητὸ ἀπάνω του· τοῦρριξε μὲ τὸ μουσκέτο, μὰ δὲν τὸν πῆρε· ἔβαλε τὸ χαντζάρι στὸ χέρι, μὰ τὸ σπαθὶ εἶναι μακρύτερο. Ὁ Ματέο τὸν χτυπάει στὸ κεφάλι καὶ τοῦ ρίχνει τὸ κράνος μὲ τὸ τουρμπάνι. Φάνηκε ἡ κοσιίδα καὶ τὸ ξυρισμένο κεφάλι τοῦ ἀποστάτη.

— Ἰνφάμε ρενεγκάτο! τοῦ λέει ὁ Ματέο. Κρούει μὲ τὸ σπαθὶ καὶ τοῦ παίρνει τὸ κεφάλι. Πλάφ! ἔπεσε στὴ θάλασσα. Πρὶν βυθισθῆ, φάνηκε νὰ κυττάξῃ τὸν οὐρανὸ μὲ τοῦ Σατανᾶ τὸ χαμόγελο. Ὁ Ἀνδρέας ἀνέβηκε στὸ σαντάρδο, κατέβασε τὴν τούρκικη σημαία, τὴν ἔδεσε σ' ἓνα σχοινὶ καὶ τὴν ἔρριξε στὴ θάλασσα ἀπ' τὴ πρύμη. Ἔτσι τὸ κάναν σ' ὅλα τὰ κάτεργα ποὺ παίρναν τῶν Τουρκῶν. Ἡ χριστιανικαὶς γαλέραις τραβοῦσαν τῆς τούρκικαις, κ' ἡ τούρκικαις τῆς παντιέραῖς των μὲς' ἑστὸ νερό. Ὁ καλόγερος ὡς τόσο ἀφοῦ ρήμαξε τοὺς Γενίτσαρους, ἔπεσε κι' αὐτὸς βαρυσὰ πληγωμένος στὰ χέρια τοῦ Κωστή. Τὸν κατεβάσανε κάτω καὶ φέραν τὸ γιατρό. Οἱ φάντηδες σκοτώσανε τὸν τούρκο τὸν Ἀργουζίνο, τοῦ πήρανε τὰ κλειδιά, ξεκλειδώσανε τὰ λουκέτα, βγάζανε τῆς ἀλυσίδες ἀπὸ τὰ ποδάρια τῶν κατεργαρέων καὶ τοὺς ξεκολλοῦσανε ἀπὸ τοὺς μπάγκους. Ἐνας ἔσπαλιέρος Βενετσάνος, σὰν ἐλευθερώθηκε, πλησιάζει τὸν Ματέο, σὰν ἀρχηγὸ τοῦ φουσατου, καὶ τοῦ λέει:

— Καπετάνο, εἶναι μιὰ κοπέλλα βενετσάνα μέσα. Ὁ ρεῖς, ποὺ σκότωσες, τὴν ἔχει κλειδωμένη κάτω, ζῆ δὲ ζῆ, ἐγὼ τῆς πήγαῖνα φαί, μὰ καὶ ὁ Τούρκος μπροστά.

Τὰκ ἔκανε ἡ καρδιά τοῦ Ματέο. Κατεβαίνουν μὲ τὸν Ἀνδρέα καὶ μὲ τὸν ἔσπαλιέρο, σπάνε τὴν πόρτα τῆς διαπέντας, φάχνουν στὰ σκοτάδια, πιάνουν ἓνα φουστάνι, κορμί, τὴν τραβᾶνε στὸ φῶς. Ἡ Λόλα Ματέο! Μόλις ἔπαιρνε τὴν ἀναπνοή της. Ὁ καθαρὸς ἀέρας τὴ συνέφερε. Ἀνακάθησε καὶ τοὺς ἐγνώρισε.

— Μίο πάδρε... Ἀνδρέα... εἶπε μὲ ἀσθενικὴ φωνὴ καὶ τὰ δάκρυα τρέχαν ἀπ' τὰ μάτια της...

Ὁ Σφροντουρλοῦ εἶχε κρατήσει τὸ λόγο του. Ἔπεσε στὰ πόδια τοῦ Μουσταφᾶ νὰν τοῦ δώσῃ τῆς δυὸ Ματέο, ποὺ τῆς εἶχαν μὲ τῆς ἄλλαις κυράδαις στὰ τέσσερα καράβια γιὰ τὴ Σταμποῦλ στῆς Ἀλυκαῖς καὶ τῆς ἔβγαλ' ὄξω λίγαις ὥραις, πρὶν τὰ τινάξῃ στὸν ἀέρα ἡ κόρη τοῦ Συγκλητικοῦ. Τῆς πῆρε στὴν πατρόνα κ' ἔβαλε τὴ Τζινέβρα νὰ σκουπίζῃ τὸν χαλέ' τὴ Λόλα τὴν ἔκλεισε στὴ διαπέντα, νὰ τὴν πάῃ νὰ τὴν χάρισῃ στὸ σαράϊ, ἀν δὲν τὴν τρώγαν τὰ ποντίκια. Εἶχε καιρὸ στὴν Πόλι νὰν τὴν πλύνῃ καὶ νὰ τὴν συγυρίσῃ. Ἐπειτα γύρισε τὸ νοῦ του στὴ Τζινέβρα. Ἄ, τώρα περήφανη σι-νιόρα εἶσαι· στὰ χέρια τοῦ ποπολάρου τοῦ Πασκουάλε!.. Τὴν ἤρε ἀκουμπησμένη στὸ παραπέτο κ' ἔκλαιε. Προχώρησε κι' ἄνοιξε τὰ χέρια του νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ. Τοῦ ἔξφυγε, ἀνέβηκε στὸ φιλαρέτο, τὸν κύτταξε περιφρονητικὰ κι' ἔπεσε στὴ θάλασσα...

Ὁ Ματέο καὶ ὁ Γκομενᾶς γονατιστοὶ εὐχαρίστησαν τὸ Θεό, ὅτι τοὺς χάρισε τοῦλάχιστο τὴ Λόλα. Ἐπειτα ὁ Πέπε σηκώθηκε, πήρε τὴ Λόλα καὶ τὴν ἔρριξε στὴν ἀγκαλιά τοῦ Ἀνδρέα.

— Μὲ τὴν εὐχή μου! τοὺς εἶπε:

Ἄνεθῆκανε ὄλοι μαζί στὸ ταμπερνάκουλο, ποῦ φυγομάχαγε ὁ Ἀκύλας. Ὁ καλόγερος ἄνοιξε τὰ μάτια του, κατάλαβε, χαμογέλασε, σήκωσε μὲ κόπο τὸ χέρι του καὶ βλόγησε τὸν Ἀνδρέα καὶ τὴ Λόλα. Κεῖνη τὴ στιγμή ὁ Σιγοῦρος, ἀνεβασμένος στὸ καλτσέτο τῆς «Ἰουδεῖθ», νὰ βλέπη μονάχος του τὰ σινιάλα τῆς ρεάλε, φώναξε δυνατὰ μὲ τὴν τρόμπα μαρίνα «Νίκη τοῦ Σταυροῦ!» «Ἀπ' ὄλα τὰ κάτσεργα ἀνέθηκαν σὲ λίγο χιλιάδαις φωναῖς «Νίκη! νίκη! Ἐβίθα δὸν Χουὰν ντὶ Σπάνια, ἐβίθα λά Σάντα Λίγουα!» Ὁ καλόγερος ἀνασηκώθηκε, ἔκανε τὸ σταυρό του καὶ εἶπε: «ἦ δεξιὰ σου, Κύριε, δεδὸξασται ἐν ἰσχυΐ!» ἔπειτα φώναξε κοντὰ του τὸν Μαρτίχα καὶ τὸν Γκομενᾶ, τοὺς ἔπιασε τὰ χέρια καὶ τοὺς εἶπε «σᾶς ἀφίνω τὴν καλὴν υἰεαί!..» Ἐγεῖρε στὸ προσκέφαλο, μὰ σὲ λίγο ἄρχισε τὰ παραμιλητὰ κ' ἔκει ποῦ δὲν τὸ περιμένανε, τινάχτηκε ὀλόρθος.

Πέπε Ματέο

— Μαρτίχα, Γκομενᾶ, φώναξε, τὸ σπαθὶ μου, παιδιὰ! Ἐμπρός! Κάτω στὴν Κύπρο, στὴν Ἀμμόχωστο! νὰ ξαναπάρωμε τὰ κάστρα!

Ἐκανε ἔτσι σὰ νὰ τραβοῦσε τὸ σπαθὶ καὶ μπούπ! βρόντησε κάτω ἀνάσκελα, πρὶν προφθάσουνε νὰν τὸν πιάσουν καὶ ξεψύχησε.

Δώδεκα ἄρκεμπουζιέροι σήκωσαν στὸ φορεῖο τὸ βαρὺ κορμί του καὶ τὸ περάσανε στὴ ζακυθινὰ γαλέρα. Ὁ Σιγοῦρος χαμήλωσε τῆς ἀντέναις του, πήρε κάτω τῆς φιάμολαις κ' ἔρριξε πέντε φοραῖς μὲ τὸ κανόνι τῆς κουρσίας.

(Μύκονος, Ἰούλιος 1916)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΡΑΔΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Δὲν μ' ἀρέσουν αἱ ὑποσημειώσεις· διασποῦν τὴν συνέχειαν τῆς ἀναγνώσεως, παραλύουν τὴν ἐνότητα τῆς ἐντυπώσεως. Ἀλλὰ τέλος πάντων, ὅταν τὸ διήγημα ἀνάγεται εἰς μίαν μακρὴν ἐποχὴν, ἔχει λησμονημένην γλῶσσαν, ὄρους καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀφήσαν χρόνους, ὁ ἀναγνώστης δὲν τὰ ἤξευρε καὶ δύσκολον καὶ μακρὸν νὰ τ' ἀναζητῇ εἰς παλαιὰς βίβλους. Οἰκονομῶ τὸ πρᾶγμα ρίπτων ἐδῶ μαζί τὰ δυσκολώτερα τῶν ὄσων περιέχουν αἱ ἀνωτέρω σελίδες καὶ θὰ ἐξήγουν αἱ ὑποσημειώσεις: Κοντοτιέροι εἶναι οἱ μισθωτοὶ πολεμιστὰὶ ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα κ' ἐδῶ στὴν Ἰταλίαν. Γεμιτζήδες, οἱ ναῦται, ἰδίως ἀρμενιστὰὶ καὶ οἰκιστὰὶ εἰς τὰ τουρκικὰ σκάφη. Σινιορία, ἡ κυβερνησις τῆς Ἐνετίας. Τὸ λίμπρο ντ' ὄρο τὸ ξεῦρετε. Ἡ Ἀμμόχωστος εἶναι ἡ Φαμαγούστα κ' ἡ Φαμαγούστα ἡ Ἀμμόχωστος. Ἄρκεμπουζιέροι ἀπ' τὸ ἄρκεμποῦζι, τὸ βαρὺ τουφέκι τους, τὸ πρῶτο τουφέκι μὲ θρναλλίδα! Προβεδιτόρος ὁ Ἐνετὸς ἀρμιστής. Γκονφολονιέρος, σημαιοφόρος καὶ διαγγελεύς.

Φάντης, ὁ πεζός, φανταρία τὸ λέμε ἀκόμα. Ντογάνα τὸ τελω-
νειον. Μουνιτσιπιο δημαρχειον. Σμπίροι, οἱ ἀστυνομικοὶ. Μπεν-
τένια, ἐπάλξεις. Τρούπα-Τζίβικα, πολιτοφυλακή. Σερενίσιμα,
Γαληνοτάτη, ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία. Τενέντες, ὑπαρχηγός. Τσιταδι-
νος, ἀστός. Μαλσκαλτσόνε, παστρικό ὑποκειμενο. Κόρπο ντί γκου-
άρδια, ἡ πρωτοφυλακή. Μοριόνι, κράνος, ἓνα εἶδος. Μίσταρκος, ὁ
μισθοφόρος, ὑπηρετής. Κάτεργο ἢ γαλέρα καὶ γαλέρα τὸ κάτεργο. Κα-
τεργαρέοι, οἱ κωπηλάται, ἀλυσσοδεμένοι στοὺς μπάγκους, ὅλοι μαζί
τσούρμα. Κρότσε ὁ σταυρός. Οἱ κομπανιόνοι δε-λα Σκάλτσα, ἡ
χρυσὴ νεολαία τῆς Ἑνετίας φοροῦσαν τῆς κάλτσαις ὡς ἀπάνω, τὴ μιά
διαφορετικὸ χρώμα ἀπ' τὴν ἄλλη, τρεῖς χειρότεροι ἀπ' τοὺς μουλεβα-
διέρος τοῦ Παρισιοῦ. Ἀργουζίνος, δεσμοφύλαξ, ἀρχηγός τῆς τσούρ-
μας στὸ κάτεργο. Σιγκισμπέο, ὁ ἀγαπητικὸς τῆς παντροεμμένης στὴν
Ἑνετία. Πατρόνα, ἡ ὑποναυαρχὸς τῶν γαλερῶν σὲ Χριστιανούς καὶ
Τούρκους. Μπαστιόνε, ὁ προμαχών. Γκαλιοντζήδες, τὰ πληρώματα
τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Λουμπαρδιέρος, μομπαδιέρος. Τοπτσῆς,
πυροβολητής. Κουλεβρίνα, χονδρὸ τουφέκι, περίπου τὸ τρομπόνι. Μπά-
νιο, ἡ φυλακή. Ταμπερνάκουλο, τὸ ἐπίστεγο, τὸ πίσω τῆς γαλέρας.
Ἑσπαλιέροι, οἱ πρῶτοι ἀπὸ τὴν πρῶμην κωπηλάται. Βαίλος, ὁ πρέ-
σβυς τῆς Σινιορίας στὴν Πόλι. Ρεάλε, ἡ ἀρχιναυαρχὸς. Κουρσία, ὁ διά-
δρομος ποῦ χωρίζει εἰς δύο τοὺς μπάγκους τῶν κατεργαρέων. Τ' ἄλλα
τὰ ξέρετε.

Ἡ ἀπίστευτη παλληκαριά τοῦ Ἀστόρε Μπαλιόνε δὲν εἶναι τῆς φαντασίας
τοῦ συγγραφέως, οὔτε τὸ μαρτύριο τοῦ Μπρωγαδίνου, οὔτε ὁ ἠρωϊσμός
τῆς Ἀμμοχώστου.

K. N. P.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

ΟΙ ΑΔΙΑΚΡΙΤΟΙ

Ἐἰς τὸ Παρίσι εἶχε μεταβῆ ἓνας Ἕλληνας, πολὺ γνωστὸς εἰς
τὰς Ἀθήνας — ὅπου καὶ ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος εἶνε γνω-
στός. Ὅταν ἔφευγεν, ἀπεχαιρέτησεν ἓνα συμπατριώτην του :

— Φεύγω, ἀδερφέ, πηγαίνω νὰ ξαναγίνω ἄνθρωπος. Ἐδῶ
μέσα δὲν εἶμαι οὔτε μυῖγα. Μὲ περιφρονοῦν καὶ τὰ γκαρσόνια
πτο! στὸ διάβολο. Στὰς Ἀθήνας τοῦλάχιστον σὲ χαιρετοῦν πε-
νήντα ἄνθρωποι. Ἐδῶ βυθίζεσαι ἐντελῶς...

— Ὅταν πᾶς καὶ ἀρχίσουν νὰ σὲ χαιρετοῦν, θὰ μετανοήσης,
εἶπεν ὁ ἄλλος. Εἰς τοὺς τόπους, ὅπου σὲ γνωρίζουν, εἶσαι αἰχμά-
λωτος. Δὲν μπορεῖς νὰ κινηθῆς οὔτε δεξιᾶ οὔτε ἀριστερᾶ, ἂν δὲν
ὑπολογίσῃς καὶ τὴν ἐντύπωσιν ποῦ θὰ κάμῃ τὸ κίνημα σου εἰς
τοὺς ἄλλους. Ἀδύνατον νὰ φορέσῃς τὸ παλῆό σου τὸ καπέλλο
καὶ νὰ βγῆς ἔξω. Πρέπει νὰ εἶνε καινούριο. Ὀλόκληρος δὲ πρέ-
πει νὰ εἶσαι καινούριος, σκηνοθετημένος, παρασκευασμένος,
συγγεγραμμένος ἐπίτηδες πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν θεατῶν. Τέλος
ν' ἀκολουθῆς καὶ τὸν δεκάλογον τοῦ Μωϋσέως. Ἐδῶ ἀπεναντίας
εἶσαι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ δεινὰ ταῦτα.

Δὲν σὲ ξέρει κανεὶς, ἀλλὰ καὶ δὲν σὲ ἐνοχλεῖ κανεὶς. Εἴτε τὴν
εἰθεῖαν εἴτε τὴν σχολιάν θέλεις νὰ βαδίσῃς, ἐλεύθερος εἶσαι νὰ
τὸ κάμῃς. Ὅλοι οἱ διαβάται πηγαίνουν τὸν δρόμον τῶν οὐδεὶς